

VILNIUS UNIVERSITY

Jūratė Radavičiūtė

POSTMODERNISM IN SALMAN RUSHDIE'S NOVELS
MIDNIGHT'S CHILDREN AND SHAME

Summary of Doctoral Dissertation
Humanities, Philology (04H)

Vilnius, 2011

The research was carried out at Vilnius University in 2006-2010.

Scientific advisor:

Prof. dr. Izolda Gabrielė Geniušienė (Vilnius University, Humanities, Philology - 04H)

The defence is due to take place at the public meeting of the Scientific Board of Philological sciences.

Chairperson:

Assoc. prof. dr. Jadvyga Krūminienė (Vilnius University, Humanities, Philology - 04H)

Members:

Prof. dr. Izolda Gabrielė Geniušienė (Vilnius University, Humanities, Philology - 04H)

Prof. habil.dr. Olegas Poliakovas (Vilnius University, Humanities, Philology - 04H)

Assoc. prof. dr. Saulius Keturakis (Kaunas University of Technology, Humanities, Philology - 04H)

Assoc. prof. dr. Indrė Žakevičienė (Vytautas Magnus University, Humanities, Philology - 04H)

Reviewers:

Prof. dr. Yuri Stulov (Minsk State Linguistic University, Humanities, Philology - 04H)

Assoc. prof. dr. Ingrida Eglė Žindžiuvienė (Vytautas Magnus University, Humanities, Philology - 04H)

The defence is due to take place at the public meeting of the Scientific Board to be held on February 11, 2011 (12 a.m.) at Vilnius University Kaunas Faculty of Humanities, room 10.

Address: Muitinės str. 12, LT-44280, Kaunas, Lithuania.

The summary of the dissertation was posted on 10 January, 2011.

The dissertation is available at the library of Vilnius University

VILNIAUS UNIVERSITETAS

Jūratė Radavičiūtė

**POSTMODERNIZMO APRAIŠKOS SALMAN RUSHDIE
ROMANUOSE „VIDURNAKČIO VAIKAI“ IR „GĖDA“**

Daktaro disertacijos santrauka
Humanitariniai mokslai, filologija (04H)

Vilnius, 2011

Disertacija rengta 2006-2010 metais Vilniaus universitete

Mokslinė vadovė:

Prof. dr. Izolda Gabrielė Geniušienė (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filologija -04H)

Disertacija ginama Vilniaus universiteto Filologijos mokslo krypties taryboje:

Pirmininkė:

Doc. dr. Jadvyga Krūminienė (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filologija -04H)

Nariai:

Prof. dr. Izolda Gabrielė Geniušienė (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filologija - 04H)

Prof. habil. dr. Olegas Poliakovas (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filologija-04H)

Doc. dr. Saulius Keturakis (Kauno technologijos universitetas, humanitariniai mokslai, filologija - 04H)

Doc. dr. Indrė Žakevičienė (Vytauto Didžiojo universitetas, humanitariniai mokslai, filologija - 04H)

Oponentai:

Prof. dr. Jurij Stulov (Minsko valstybinis lingvistikos universitetas, humanitariniai mokslai, filologija - 04H)

Doc. dr. Ingrida Eglė Žindžiuvienė (Vytauto Didžiojo universitetas, humanitariniai mokslai, filologija - 04H)

Disertacija bus ginama viešame Filologijos mokslo krypties tarybos posėdyje 2011 m. vasario 11 d. 12 val. Vilniaus universiteto Kauno humanitarinio fakulteto 10 aud.

Adresas: Muitinės g. 12, LT-44280, Kaunas, Lietuva.

Disertacijos santrauka išsiuntinėta 2011 m. sausio 10 d.

Disertaciją galima peržiūrėti Vilniaus universiteto bibliotekoje

POSTMODERNIZMO APRAIŠKOS SALMAN RUSHDIE ROMANUOSE „VIDURNAKČIO VAIKAI“ IR „GĖDA“

Santrauka

Kas yra Postmodernizmas, paaiškinti sunku, nes jis jungia įvairias šiuolaikinės kultūros tendencijas, kurias nelengva objektyviai įvertinti, be to, postmodernioji kultūra tebėra vystymosi stadijoje. Literatūros kritikai nurodo dvi pagrindines postmodernaus požiūrio į literatūros kūrinį kryptis: viena nukreipta į tekstą, antroji - į tekstą supančią aplinką. Disertacijos teorinių pagrindų ir buvo pasirinktas požiūris, nukreiptas į tekstą. Nėra teorinių mokyklų, kuriose būtų ugdomas šios literatūros kritikos krypties suvokimas ir analizavimas. Tik iš įvairių postmodernizmo atstovų darbų galime sužinoti teorines prielaidas..

Išcentrinimo sąvoka buvo pasirinkta pagrindine, aptariant į tekstą nukreiptą požiūrį grindžiančius teorinius teiginius, priklausančius postmodernizmo diskursui. Su šia sąvoka siejami tokie terminai, kaip *autorius mirtis*, *transcendentalinio subjekto redukavimas*, *neapibrėžtumas*, *simuliakras* ir *suplementas*. Teorinis disertacijos pagrindas ir praktinė Salman Rushdie kūrinų analizė yra grindžiami išcentrinimo sąvokos interpretacija.

Disertacijos tikslas

Apibendrinti teorinius teiginius, susijusius su į tekstą nukreiptu požiūriu, ir atlikti Salman Rushdie romanų „*Vidurnakčio vaikai*“ ir „*Gėda*“ interpretaciją pateiktų teorinių teiginių pagrindu.

Disertacijos uždaviniai

- apibrėžti kalbos sąvokos pokytį postmodernizmo laikotarpiu;
- paaiškinti, kokią įtaką pakitusi kalbos sąvoka turi literatūros kūrinio sampratai;
- aptarti postmodernaus ženklo sąvoką, remiantis simuliakrų teorija;
- analizuoti Salman Rushdie romanus „*Vidurnakčio vaikai*“ ir „*Gėda*“, grindžiant interpretaciją pateiktais teoriniais teiginiais.

Disertacijos metodologija

Disertacijos metodologiniu pagrindu buvo pasirinkti svarbiausi dekonstrukcinės interpretacijos teiginiai, pateikti prancūzų filosofo Jacques Derrida teoriniuose veikaluose. Taip pat buvo remiamasi Barbara Johnson ir Gayatri Chakravorty Spivak komentarais apie rekonstrukciją, kaip postmodernų požiūrį į teksto interpretaciją.

Teorinį disertacijos pagrindą sudaro veikalai:

- apie postmodernią kalbos sampratą- M. Foucault „*The Order of Things*“, J. Derrida „*Dissemination*“, „*Of Grammatology*“, „*Writing and Difference*“;
- apie dekonstrukciją- J. Derrida „*Dissemination*“, „*Of Grammatology*“, „*Writing and Difference*“, B. Johnson “Vertėjo įžanga” J. Derrida „*Dissemination*“, G. Spivak’s “Vertėjo įžanga” J. Derrida „*Of Grammatology*“;
- apie postmodernaus literatūros kūrinio sampratą- R. Barthes „*Empire of Signs*“, „*Image-Music-Text*“, „*The Pleasure of the Text*“, U. Eco „*The Role of the Reader*“, P. Ricoeur „*Hermeneutics and the Human Sciences*“;
- apie ženklo sampratą- J. Baudrillard „*The Conspiracy of Art*“, „*The Illusion of the End*“, „*Simulations*“, I. Hassan „*The Dismemberment of Orpheus*“, „*The Right Promethean Fire*“.

Disertacijos aktualumas ir naujumas

Disertacijoje siūlomas naujas požiūris į postmodernizmo teoriją ir jos pritaikymą literatūros tekstų interpretacijai. Knygoje „*The Politics of Postmodernism*“ postmodernizmo teoretikė Linda Hutcheon teisingai pastebi, kad į tekstą nukreiptas požiūris galėtų būti vadinamas „asmeniniu postmodernizmu“, kadangi jį formuoja įvairios, kartais prieštaringos, teoretikų mintys, kurios nėra išgryninamos ar konkretizuojamos atskirose teorijose. Šioje

disertacijoje keliamas tikslas - apibendrinti teorinius teiginius, susijusius su išcentrinimo sąvoka.

Praktinei interpretacijai pasirinktų literatūrinių tekstų aspektu disertacija yra aktuali, nes Salman Rushdie kūryba dar nebuvo analizuojama Lietuvos kalbininkų ir kritikų. Nepaisant didelio skaičiaus Salman Rushdie romanų vertimų į lietuvių kalbą, nėra mokslinių disertacijų, parašytų apie autorės literatūros kūrinis. Indrės Tichonovienės (ŠU) magistro darbas tema „Indų kultūros reiškiniai Salman Rushdie romano vertimuose į lietuvių kalbą“ yra vienintelis lietuvių mokslinis darbas apie S. Rushdie kūrybą, tačiau jis priklauso vertimo srities tyrimams. Ši disertacija yra pirmas lietuvių kritikų bandymas interpretuoti S. Rushdie tekstus.

Disertacijos struktūra ir turinys

Postmodernizmo diskursas sietinas su *išcentrinimo* sąvoka, vartojant tokius terminus kaip *transcendentalinio subjekto redukcija* ar *autoriaus mirtis*. Pirmojoje disertacijos dalyje analizuojamos priežastys, kurios lėmė *išcentrinimo* sąvokos svarbą posmodernizmo diskurse, ir aptariamos postmoderniojo diskurso kryptys, determinuotos šios sąvokos įtakos diskursui. Į tekstą nukreptas požiūris, kuris buvo pasirinktas Salman Rushdie kūriniių interpretacijos teriniu pagrindu, yra aptiriamas išsamiau, aktualizuojant kalbos, teksto ir ženklų svarbą postmodernizmo diskurse .

Dauguma postmoderniosios literatūros kritikos teorijų sieja prancūzų filosofo Michel Foucault veikalus su postmoderniosios filosofinės minties atsiradimu bei postmodernaus diskurso samprata. Umberto Eco mintis apie M. Foucault reikšmę postmodernizmui dažnai cituojama šiuolaikinių mąstytojų darbuose: "Postmodernizmas yra kryptis kiekvienam, kuris išmoko Foucault pamoką." (Hutcheon, 2002, p.3) Clair Colebrook teigia, kad M. Foucault darbu įtaka glūdi jo požiūryje į istoriją kaip į procesą: „Foucault manymu, tik per istorijos rašymą ir interpretaciją, kuriamas identitetas." (Colebrook, 1997, p. 35)

Požiūris į diskursą kaip į procesą, kuris priklauso nuo subjektyvios interpretacijos, padėjo pamatus dviem pagrindinėm postmodernaus diskurso kryptims. Linda Hutcheon savo postmodernizmo apibrėžime nurodo šias kryptis:

Jis priešpastato ir vienodai vertina ir save reflektuojančią, ir istoriškai pagrįstą: tą, kuri nukreipta į save ir priklauso meno pasauliui (pavyzdžiui, parodija) ir tą, kuri nukreipta į aplinką ir priklauso 'tikram gyvenimui' (pavyzdžiui, istorija). (Hutcheon, 2002, p. 2)

Tekstą reflektuojanti postmodernizmo teorijos kryptis buvo pasirinkta šios disertacijos teoriniu pagrindu. Postmodernizmo teoretikų, tokių kaip J. Derrida, R. Barthes ir I. Hassan darbai, sukuria teorinį pagrindą požiūriui į tekstą, kuris skiriasi nuo nukreipto į aplinką, supančią tekstą. Kadangi ši postmoderniosios minties kryptis nėra apibendrinta ir susisteminta, ją apibūdinančios teorinės įžvalgos L. Hutcheon yra pavadintos „asmeniniais postmodernizmais“ dėl savo neapibrėžtumo ir prieštaravimo. Šios disertacijos pirmame skyriuje atskleidžiamos tam tikros tendencijos, kurios gali būti laikomos apibendrinančiomis į tekstą nukreipto požiūrio turinio atžvilgiu.

Pirmoje šio skyriaus dalyje aptariami prieštaringi postmoderniosios kalbos sampratos požiūriai. Pateikiama M. Foucault kalbos sampratos evoliucijos Vakarų civilizacijoje apžvalga, taip pat aptariama J. Derrida postmoderniosios kalbos sampratos, kaip Vakarų filosofinės tradicijos tęstinumo, kritika bei jo mintys apie *dekonstrukciją*, kaip teksto interpretavimo strategiją.

Veikale „*The Order of Things*“ Michel Foucault teigia, kad modernioji kalbos samprata yra kalbos sampratos evoliucijos Vakarų filosofijoje dalis. Jis sieja šių laikų kalbos sampratą su egzistavusiaja šešiolikto amžiuje. Tuomet kalba buvo laikoma paslaptingu reiškiniu, kurios pagrindine funkcija buvo įvardinamas pirminio žodžio, paslėpto už grafinės žodžio išraiškos, atskleidimas. Žodžiui nebuvo priskiriama reprezentacinė funkcija, t.y. jis neturėjo įvardinti konkretaus objekto. Panašiai ir kalba nuo devyniolikto amžiaus nebelaikoma

priemone pažinti išorės objektus ir reiškinius. Ji tapo tyrimo objektu, nes ir rašytojai, ir kritikai didžiausią dėmesį kreipia į pirminių kalbos formų atradimą ir jų pažinimą.

Jacques Derrida abejoja M. Foucault pasiūlyta šiuolaikinės kalbos, kaip integralios istorinės kalbos sampratos, evoliucijos teorija. Pirmiausia, jis nemano, kad Foucault pasirinkta metodika tinka šiuolaikinės kalbos sampratai tirti. Anot J. Derrida, Foucault taikoma tyrimo metodika priklauso Klasikiniam periodui ir todėl turėtų būti netinkama analizuoti Moderniojo periodo kalbos sampratai. Antra, Derrida teigia, kad Vakarų filosofinė tradicija gali būti pagrįsta vienusiška antikinių tekstų interpretacija, kas kvestionuotų jos tęstinumą postmodernizmo laikotarpiu.

Aptardamas klasikinų tyrimo metodų naudojimą postmodernizmo laikotarpiu bei pateikdamas savo esminių Vakarų filosofijos sąvokų interpretaciją, J. Derrida tvirtina, kad ne Vakarų filosofinė tradicija padėjo pamatus postmodernizmui. Jo manymu, postmoderniosios kalbos sampratos šaknys glūdi mitologijoje ir Antikinės Graikijos filosofijoje, kuri buvo klaidingai interpretuojama daugybę amžių. Kritinėje esė „Struktūra, ženklas ir žaidimas humanitarinių mokslų diskurse“ filosofas prilygina mitologinę kalbos sampratą postmoderniajai. Mito kalbos bruožas, kurį pabrėžia J. Derrida, tai - išcentrinimas. C. Levi-Strauss darbų komentaruose jis rašo, kad tyrimai atskleidžia, jog mitas neturi konkretaus centro: autoriaus ar subjekto, todėl galutinė mito interpretacija yra neįmanoma. Panašiai postmodernusis tekstas susiformavo pokyčio sąlygomis, kurias J. Derrida apibūdina terminu „*itūrkis*“, šis pokytis redukavo centrą, kuris pririšdavo tekstą prie „*transcendentalinio subjekto*“ : žmogaus, Dievo, egzistencijos ir panašiai. Išcentrinimas išlaisvino tekstą nuo ryšio su aplinka už teksto, dėl to, cituojant J. Derrida, neliko nieko, tik tekstas („il n’y a par rien au dehors du text“).

Dekonstrukcija dažnai J. Derrida kritikų prilyginama reikšmės sunaikinimo metodui teigiant, kad J. Derrida siūlo redukuoti ženklą iki signifikanto. Tačiau

šioje disertacijoje laikomasi kitos *dekonstrukcijos* sampratos, kurią J. Derrida pateikia kritinėje esė „Struktūra, ženklas ir žaidimas humanitarinių mokslų diskurse“. Komentuodamas savo siūlomą ženklo sampratą, J. Derrida pabrėžia, kad opozicija tarp signifikato ir signifikanto padeda suprasti ženklo sąvoką. Jo siūlymu, priešpriešą tarp šių dviejų elementų reikėtų laikyti suplementaria abiejų opozicijos narių atžvilgiu. Barbara Johnson *suplemento* sąvoką aiškina taip: „Vietoj A priešpastatymo B, mes teigiame, kad B yra pridodamas prie A ir pakeičia A. A ir B nebėra priešpastatomi, tačiau ir netampa ekvivalentiškais.“ (Derrida, 2004, p. xiii) Šioje interpretacijoje nei vienas iš elementų nėra laikomas centriniu ar dominuojančiu, jie tampa vienas kito suplementais.

Terminas *suplementas*, kurį J. Derrida vartoja kitokio požiūrio į dvinarės opozicijos sampratą komentaruose, gali būti laikomas raktu į *dekonstrukcijos*, kaip tekstų interpretavimo filosofijos, suvokimą. Vertėjo įžangoje J. Derrida knygos „*Dissemination*“ angliškam vertimui, B. Johnson pažymi, kad *dekonstruktyvus* teksto skaitymas nesuponuoja reikšmės destrukcijos, atvirkščiai, ši interpretacijos forma atskleidžia teksto daugiaprasmiškumą. Mintis, kuria turėtų vadovautis skaitytojas, yra tokia : „Tekstas kalba daugiau nei vienu balsu ir ne visada vienodai aiškiai.“ (Derrida, 2004, p. xv) B. Johnson nuomone, *dekonstrukcija* nesistengia tekste atrasti trūkumų, ji ieško prasmų, kurių nežino nei autorius, nei pats tekstas, prasmų, kurios koegzistuoja tekste, nesudarydamos hierarchinės struktūros. Taikant šią skaitymo strategiją, visos teksto prasmės yra suvienodinamos : visos yra vienodai svarbios ir nei viena iš jų nėra laikoma reikšmingesne už kitas.

Nors J. Derrida ir M. Foucault siūlo skirtingus šiuolaikinės kalbos sampratos požiūrius, jų pozicijose galima rasti ir bendrų bruožų. Abu filosofai sutinka, kad Moderniojo periodo metu kalba išlaisvinta iš reprezentatyvios funkcijos, kuri buvo esminė Klasikiniu laikotarpiu, todėl kalba nebėra analizuojama ją siejant su referentu ar signifikatu. Moderniuoju laikotarpiu kalba yra laikoma autonomišku objektu, kurio negalima galutinai suprasti ar paaiškinti.

Mokslininkai siūlo naujus kalbos medžiagos analizės metodus, kuriais nesiekiami atskleisti tikrosios teksto prigimties, o stengiamasi aprašyti konkrečių tekstų daugiaprasmiškumą.

Antrajame teorinės dalies skyriuje nagrinėjama postmodernioji teksto samprata, susiformuota pakitus kalbos koncepcijai. Teigiama, kad postmoderniosios literatūros sampratos pokyčiai palietė tokias sritis, kaip rašytojo ir skaitytojo vaidmenį bei teksto kompozicijos principus. Šie pokyčiai aptariami remiantis sąvokomis: *autorius mirtis*, *atviras kūrinys* ir *pavyzdinis skaitytojas*.

Pasikeitęs rašytojo vaidmuo yra išsamiai aptiriamas teoriniuose postmodernizmo autorių darbuose. Terminas *autorius mirtis* pirmą kartą minimas Roland Barthes kritinių esė rinkinyje „*Image-Music-Text*“ (1977). Remdamasis M. Foucault epistemijų teorija, R. Barthes teigia, kad Moderniuoju laikotarpiu dėmesys nuo žmogaus krypta į kalbą, šis pokytis išstumia autorių iš dominuojančios pozicijos kūrinio atžvilgiu, atiduodamas prioritetą kalbai.

Skirtingai nei R. Barthes, Umberto Eco mano, kad šiuolaikinio kūrinio autorius vaidina svarbų tarpininko vaidmenį tarp teksto ir skaitytojo. U. Eco teigia, kad konkretaus teksto kalba atsiveria skaitytojui tiek, kiek autorius nori, kad ji atsivertų. Pasak teoretiko, autorius sukuria tam tikrą teksto struktūrą, kuri yra atvira įvairioms interpretacijoms, tačiau ši struktūra sukuria ir tam tikrus apribojimus, kaip tekstas galėtų būti interpretuojamas.

Aptariant skaitytojo vaidmenį, U. Eco ir R. Barthes siūlo skirtingus požiūrius į tai, koks turėtų būti postmodernaus teksto skaitytojas ir kas apsprendžia jo skaitymo strategijas. Umberto Eco siūlo vartoti terminą „*atviras kūrinys*“, kuris apibūdintų aukštajai kultūrai priskirtiną tekstą. Toks tekstas, anot Eco, kelia tam tikrus reikalavimus savo „*pavyzdiniam skaitytojui*“. Nors „*atviras kūrinys*“ nėra skiriamas siaurai auditorijai, jo skaitytojas turi pasižymėti tam tikromis intelekto savybėmis, kurios leistų suvokti ir interpretuoti šiuolaikinį kūrinį.

Roland Barthes pozicija skiriasi nuo Umberto Eco. Jis nekomentuoja rašytojo poveikio skaitytojui, o išskiria du skaitytojų tipus: klasikinių ir

šiuolaikinių tekstų. Pasak R. Barthes, teksto skaitytojas turi pasirinkti kitokią strategiją skaitydamas šiuolaikinį ir klasikinį kūrinius. Pagrindinis skirtumas tarp šių tekstų tipų yra naratyvo nebuvimas šiuolaikiniame kūrinyje, todėl toks tekstas negali būti skaitomas fragmentiškai: šiuolaikiniame tekste atskiri kalbos vienetai įgyja didesnę svarbą nei kalbos vienetų sekos.

Šiuolaikinio teksto skaitytojas yra įtraukiamas į aktyvų bendravimą, tiksliau, į konfrontaciją su tekstu, kadangi toks tekstas prieštarauja skaitytojo jau sukauptai tekstų skaitymo patirčiai, kuri suponuoja, kad skaitytojas yra autoriaus įdėtos prasmės atradėjas. Šiuolaikinis tekstas reikalauja aktyvaus skaitytojo bendradarbiavimo atskleidžiant teksto daugiareikšmiškumo klodus, nes šios prasmės yra kuriamos skaitymo proceso metu.

Aptariant šiuolaikinio kūrinio kompoziciją nėra vieningos nuomonės dėl klasifikavimo ir identifikavimo jo sandaros komponentų. Savo veikale „*Empire of Signs*“ Roland Barthes teigia, kad su *autoriaus mirtimi* postmodernus tekstas prarado savo centrą -autoriaus dominavimą teksto atžvilgiu. Nors centras nebefunkcionuoja, centro tradicija tokia gąjį, kad postmodernus tekstas kuriamas apie tuščią centrą, tuo jis skiriasi nuo klasikinių ir romantinių tekstų, kuriuose centro funkcija yra dominuojanti. Barthes mano, kad centro eliminavimas nepavertė postmodernaus kūrinio atskirų elementų chaosu. Tekstas vis dar kuriamas laikantis teksto organizavimo principų, tačiau jame nebėra hierarchinės struktūros, grindžiamos atskirų elementų dominavimu.

Komentuodamas ne hierarchinę kūrinio struktūrą, Barthes teigia, kad vienoda kūrinio elementų svarba sukuria erdvę skaitytojo kūrybiškumui. Skaitymo procesas, o ne autoriaus sumanytos idėjos atradimas suteikia skaitytojui *jouissance*, t.y. skaitymo malonumą. Postmodernaus kūrinio struktūra pasižymi nelogiškumu ir komplikuoatumu, nes turinys neturi didelės reikšmės, svarba čia suteikiama formos pažinimo procesui, kuris suteikia laisvę naudotis įvairiomis skaitymo strategijomis. Skaitytojas gali pradėti nuo jam pažįstamų elementų ir tęsti pažintinį procesą viena ar kita kryptimi, pasinaudoti kažkieno kito sukurta teksto

interpretavimo strategija ir tobulinti ją skaitymo proceso metu arba pasinaudoti pačia paprasčiausia, tačiau daugiausiai pastangų reikalaujančia strategija, atrasti teksto prasmes bandymų ir klaidų metodu, taip sukuriant savo teksto interpretavimo strategiją.

Roland Barthes požiūris į tekstą artimas hermeneutikos atstovo Paul Ricoeur išsakytoms mintims. P. Ricoeur teigia, kad literatūrinis tekstas egzistuoja kaip galimybė užmegzti dialogą tarp teksto ir skaitytojo, kuris skaitymo proceso metu turi atskleisti neapibrėžtą skaičių prasmų. Kalbėdamas apie teksto prasmę, Ricoeur yra artimas R. Barthes, nes, jo nuomone, teksto prasmė glūdi ne autoriaus sumanyje, bet skaitomo teksto interpretacijoje konkrečiame kontekste. Santykis tarp teksto ir skaitytojo, pasinėrusio į skaitymo procesą, yra apspręstas paties teksto, o ne subjektyvių skaitytojo ketinimų. Naujai sukurtas literatūrinio kūrinio pasaulis kontroliuoja skaitymo procesą, įtraukia skaitytoją į naujų prasmų kūrimą. Šios naujai sukurtos prasmės ne tik leidžia kitaip interpretuoti tekstą, bet ir pakeičia patį prasmų kūrėją, kūrinio skaitytoją.

Komentuodamas literatūrinio kūrinio esmę, Ricoeur vartoja H. G. Gadamer pasiūlytą terminą „*žaidimas*“ literatūrinio teksto esmei įvardinti. Jis teigia, kad tekstas yra žaismingas pasaulis, kurio reiškiniai turėtų būti interpretuojami atsižvelgiant į žaidimo taisykles. Pasak P. Ricoeur, pasinerdami į žaismingą teksto pasaulį, rašytojas ir skaitytojas turėtų būti suvokiami kaip žaidimo veikėjai. Autorius netenka savo viršenybės teksto atžvilgiu, tačiau jis neišnyksta. Autorius vis dar komponuoja tekstą, kuria erdvę, kurioje gims naujos prasmės, jis taip pat lieka tekste kaip pasakotojas. Nors pasakotojas nėra identiškas autoriui, jį galima traktuoti kaip autoriaus metamorfozę į teksto veikėją. Skaitytojas, veikiamas žaidimo taisyklių, taip pat keičiasi, jo išivaizduojamas „aš“, kuris dalyvauja literatūriniame tekste, nėra identiškas skaitytojo „aš“, kuris egzistuoja už literatūrinio kūrinio ribų. Skaitytojas nuolat perkuria savąjį „aš“, taip jį tobulindamas ir ugdydamas.

Trečioji šio skyriaus dalis skirta diskusijai apie postmoderniąją ženklų sampratą aptarti. Apžvelgiama J. Baudrillard simuliacijų teorija ir Ihab Hassan holistinė ženklų samprata. J. Baudrillard teigia, kad postmodernizmo laikotarpiu ženklų ir gyvenimiškos patirties santykis ženkliai pakito. Tai buvo sąlygota abstrakcijos svarbos išaugimu ženklų dominuojamoje visuomenėje. Ženklo pakeitė simbolius, taip pradėdami simuliacijos evoliuciją. Jei simbolių dominuojamos visuomenės pagrindas - sukaupta gyvenimiškoji patirtis, ženklų dominuojama visuomenė pakeitė ją abstrakcija. Abstrakcija suprantama kaip išgryninta realybės forma, kurioje nėra likę jokių konkrečios realybės pėdsakų. Evoluicijuojant sistemai, abstrakcijai suteikiama vis daugiau reikšmės, nes teigiama, kad ji neturi jokių ydų, t.y. vietinių ypatybių, skirtumų, ir todėl gali būti naudojama kaip modelis, kuriant realybę. J. Baudrillard vadina šią realybės formą hiperrealybe.

Apžvelgdamas įvaizdžio evoliuciją, Baudrillard išskiria keturis jo vystymosi etapus:

- Jis yra realybės atspindys;
- Jis slepia ir iškreipia realybę;
- Jis slepia realybės nesatį;
- Jis neturi nieko bendro su realybe ir yra savo paties simuliacijas.

(Baudrillard, 1983, p. 11)

Šiuos etapus galima sieti su įvaizdžio evoliucija literatūriname kūrinyje: pirmajis su realizmo ir romantizmo periodu literatūroje, tuo metu poetinis ženklas buvo susijęs su išoriniu referentu, antras ir trečiasis etapai - su ženklų ir realybės santykiu modernizmo periodu, o paskutinis etapas atspindi postmodernaus teksto ženklų santykį su referentu.

Kalbėdamas apie postmodernųjį meną, J. Baudrillard teigia, kad jis paverčia kasdienį objektą meno kūriniumi, pasitelkdamas tik menininko veiksmą. Todėl, „visa pasaulio banalybė tampa estetikos dalimi, o tuo pačiu visa,

kas estetiška tampa banalu: banalybės ir estetikos sugretinimas reiškia estetikos pabaigą.” (Baudrillard, 2005, p. 52)

Baudrillard pateikia dvi postmodernaus meno ateities vizijas: visišką meno sudaiktėjimą ir meno revoliucionavimą. Pasirinkus pirmąjį kelia, anot J. Baudrillard, menas išvengtų atsiskyrimo nuo visuomenės ir tapimo menu dėl meno. Kitas kelias įmanomas, jei atskiri menininkai sugebės visiškai pakeisti sistemą. Filosofas tiki, kad egzistuoja galimybė sulaužyti sistemos normas ir gražinti simbolinį ženklų lygmenį, simuliacrų teorijoje jis teigia, kad mato tokią galimybę virtualioje erdvėje.

Ihab Hassan siūlo holistinį požiūrį į postmodernųjį ženklą. Jis sutinka su J.Derrida ženklo, kaip proceso, o ne stabilaus junginio, traktuote, tačiau teigia, kad ženklo dematerializacijos procesas veda į platesnę vaizduotės koncepciją, o ne ženklo sunaikinimą:

Vaizduotė ir Mokslas, Mitas ir Technologija, Žemė ir Dangus, Daugybė ir Vienas pradeda kurti „naują pažinimą“– kurį aš apibrėžiu kaip minties posūkį į realybės dematerializavimą, tam, kad mintys koncentruotųsi, gamta pavirstų kultūra, kultūra-kalba, kalba- į sąmoningumą. Ar galėtų šis posūkis mums sukurti platesnę Vaizduotės koncepciją? (Hassan, 1980, pp. 60-61)

Ihab Hassan vartoja terminą *neapibrėžtumas* ženkliui kaip procesui pavadinti, aiškindamas šį terminą kaip bendrą postmodernios kultūros tendenciją dekonstruoti. Detalizuodamas siūlomą proceso interpretaciją, mokslininkas teigia, kad iš šiuolaikinės ženklo sampratos nėra eliminuojamas klasikinės opozicijos elementas, tačiau jo samprata keičiasi diskurso judesio metu. Klasikinei dvinarei opozicijai būdinga hierarchinė struktūra yra sugriaunama, o opozicijos elementai ne priešpastatomi, o traktuojami kaip suplementiniai. Galutinis šio proceso produktas - ne klasikinis šedevras, bet proceso komunikavimas tikslinei auditorijai.

Praktinė disertacijos dalis pradedama tradicinių sinekdochos reikšmių transformacijų Salman Rushdie romane „*Vidurnakčio vaikai*“ analize. Aptariami

įvaizdžių šaltiniai ir jiems romane priskiriamos reikšmės, taip pat pateikiama seksualumo sąvokos reikšmių interpretacija.

Romano „*Vidurnakčio vaikai*“ literatūrinis pasaulis yra kuriamas, naudojant įvaizdžius iš įvairių pasaulio religijų, tokių kaip budizmas, krikščionybė, islamas ir induizmas, romane yra nuorodų į šiuolaikinius medijų sukurtus įvaizdžius. Nors įvaizdžiai yra lengvai atpažįstami, jų reikšmės romane skiriasi nuo įprastų šių įvaizdžių interpretacijų. Salman Rushdie žaidžia su tradicinėmis įvaizdžių reikšmėmis jas deformuodamas ir neigdamas, ir taip kurdamas asmeninę mitologiją.

Adamo Azizo portreto pagalba skaitytojas supažindinamas su sudėtinga romano įvaizdžių visuma. Pirmiausia, vertikaliomis jungtimis, nes atskleidžiami pagrindiniai romano įvaizdžiai mėlynų akių ir drambliškos nosies/ausų įvaizdžių pagalba, Adamas Azizas siejamas su kitais pagrindiniais romano veikėjais - Salemu Sinajumi ir Adamu Sinajumi. Horizontalių ryšių pagalba plėtojamas ir asmeninis Adamo Azizo mikrokosmosas: mėlynojo Jėzaus ir Kolibrinio portretai praturtina reikšmių įvairovę, priskiriamą su Adamu Azizu siejamiems įvaizdžiams. Pastarieji įvaizdžiai pateikiami remiantis kontrasto ir neigimo principais.

Mėlynojo Jėzaus įvaizdis yra kuriamas iš religinių ir pasaulietišku interpretacijų, kas ir lemia įvaizdžio daugiareikšmiškumą. Taip pat kurdamas šį įvaizdį, Salman Rushdie rėmėsi istoriniu pasakojimu, tačiau literatūrinėje istorijos versijoje dievų vaidmenys yra sukeisti vietomis. Kolibrinio įvaizdis apjungia dirbtinius ir gamtinius elementus, generuodamas neigiamas konotacijas: impotenciją ir mirtį. Modernistų mėgiamas mašinos mitas romane yra deformuojamas, suteikiant neigiamą reikšmę ir susiejant su mirties tema.

Salemo Sinajaus portretas sietinas su medijų generuojamais įvaizdžiais: spauda ir radijas tampa svarbiais įrankiais kuriant Salemo portretą. Salemo portreto ir su juo susijusių įvaizdžių interpretacija remiasi J. Baudrillard simuliacijų teorija, kur atskleidžiamas medijų kuriamų įvaizdžių atotrūkis nuo realybės. Nosies įvaizdis iliustruoja šią atskirtį. Salemas naudoja savo nosį kaip

radijo bangų siųstuva, bendraudamas su Vidurnakčio vaikais. Paralelė tarp nosies ir radijo siųstuvo perkeliama ir į bendravimo turinio plotmę: Salemas verbalizuoja Vidurnakčio vaikų konferencijos tikslus pasitelkdamas masinės informacijos priemonių naudojamas klišes, kurios sukuria netikrumo ir dirbtinumo pojūtį.

Džamilijos portretas praturtina reikšmių laiką, priskiriamą medijų generuojamiems įvaizdžiams. Jame identifikuojamas simuliacinio tapimo proceso evoliucija nuo ženklo iki simuliacinio, neturinio jokio ryšio su realybe.

Aptariant religinius įvaizdžius, svarbu paminėti svarbiausius jiems priskiriamų reikšmių deformacijas. Salemo portreto pagalba atskleidžiami postmodernūs Budos ir Ganešo įvaizdžiai: deformuojamos jiems priskiriamos savybės bei jų svarba religiniame kontekste. Ganešui skiriama didesnė reikšmė, lyginant su vyresniomis hinduizmo panteono dievybėmis Šiva ir Parvati. Buda vaizduojamas priešiška kultūriniame kontekste, kur jam priskiriamų savybių interpretacija yra iškreipiama.

Našlės portretas kuriamas vartojant įvairių šaltinių įvaizdžius, tarp jų galima paminėti istoriją, medijas ir folklorą. Kontrastas, kurio principu yra kuriamas Našlės įvaizdis, gali būti traktuojamas kaip daugiareikšmiškumo simuliacinis, nors romane nuolat pabrėžiama spalvų opozicija balta- žalia ir juoda, tariamai teigiamą konotaciją turinčios spalvos tik slepia neigiamos spalvos, kuriai priskiriamos tokios reikšmės kaip blogis, klaida ir nevaisingumas, dominavimą.

Šaltinių įvairovė padeda Salman Rushdie kurti įvaizdžius, svarbius literatūriniam „*Vidurnakčio vaikų*“ pasauliui, tačiau neatskleidžiančius pasaulio už romano ribų. Įvaizdžiai, kurie yra kuriami remiantis istoriniais faktais, ir įvaizdžiai, kurie yra išskirtinai vaizduotės vaisius, tampa vienodai reikšmingais dėl savo prasmų, svarbių romano literatūrinio pasaulio kūrimui. Todėl ir istoriškai determinuotas Indiros Gandi portretas, ir išgalvota Mian Abdula politinė karjera yra vienodai svarbios romano skaitytojui.

Sinekdochė nosis, kurios tradicinė reikšmė siejama su seksualumu, tampa pagrindiniu meniniu romano įvaizdžiu. Antroje šio skyriaus dalyje pateikiami

komentarai apie kontekstines šio įvaizdžio reikšmes. Jos lyginamos su tradicine konotacija, atskleidžiant būdus, kuriais ši reikšmė yra deformuojama ir neigiama. Šioje disertacijos dalyje taip pat aptariamos plaukų ir balso įvaizdžių reikšmės, susijusios su seksualumo sąvoka, nustatomi ryšiai tarp šių įvaizdžių ir nosies sinekdochės reikšmių, praplečiant seksualumo sampratą.

Nosies įvaizdžiui romane priskiriamos įvairios reikšmės. Didžiųjų nosių sąvininkų Adamo Azizo ir Salemo Sinajaus portretais atskleidžiamas įvaizdžio reikšmių įvairumas ir prieštaringumas. Reikšmės, priskiriamos Aadamui Azizui, yra artimesnės tradicinei nosies įvaizdžio interpretacijai: jo portrete nosis asocijuojama su patriarcho vaidmeniu šeimoje, seksualine potencija ir fiziniu malonumu. Reikšmės, atskleidžiamos Salemo Sinajaus portrete, pakeičia arba neigia tradicinę interpretaciją.

Paauglystės laikotarpiu nosies įvaizdis siejamas su pasaulio pažinimo tema. Šiuo periodu įgyta patirtis praturtina įvaizdžio reikšmes naujais aistros ir nuodėmės atspalviais. Seksualinės Salemo brandos laikotarpiu dominuoja fizinio kontakto tema bei emocinės reakcijos neigimas. Jausmų susigrąžinimo etapas sutampa su seksualinės potencijos sumažėjimu, o vėliau ir praradimu. Salemo rašymas iš dalies kompensuoja seksualumo praradimą, tačiau tapdamas suplementu rašymas netampa ekvivalentu, todėl asmenybės griovimo procesas, kuris prasidėjo Salemo kastracija, nesustabdomas.

Su seksualumo tema siejamo kito romano įvaizdžio balso reikšmės praturtina seksualumo sampratos interpretaciją, atskleisdamos seksualumo ryšį su galia ir pasąmone. Du romano veikėjai, kurių balso įvaizdis įgauna didelę reikšmę, yra Mian Abdula, Kolibris, ir Džamilija. Romano epizoduose, susijusiuose su Mian Abdula, akcentuojama galios tema. Ji siejama su kontrole ir tikslo siekimu. Vaizduojant Mian Abdula, balso įvaizdžiui priskiriamos reikšmės siejamos su gamtinėmis jėgomis.

Džamilija atveju, dėmesys kreipiamas į balso ir pasąmonės ryšį. Skirtingai nei Mian Abdula, Džamilija nekelia sau jokių tikslų, kurių galėtų pasiekti

naudodamasi balso galiomis, dėl to ji pati tampa savo balso galių auka: balsas tampa dominuojančiu asmenybės elementu, pakeisdamas jos senąjį „aš“ medijų sukurtu balso įvaizdžiu. Salemo išdavystė nutraukia paskutinius Džamilijos ryšius su jos senuoju „aš“: visos vėlesnės nuorodos į Džamilija sietinos išskirtinai su medijų suformuotu įvaizdžiu.

Plaukų įvaizdis taip pat sietinas su įvairiomis seksualumo sąvokos interpretacijomis. Nadiro Hano portrete atskleidžiamas pasyvaus seksualumo aspektas yra siejamas su vyriškumo tema ir įgauna neigiamas silpnumo, pasidavimo lemčiai konotacijas. Metvoldas įkūnija aktyvų seksualumą, sietiną su tikslo siekimu ir sąmoningu manipuliavimu galiomis. Vienintelė romano veikėja (moteris), siejama su plaukų įvaizdžiu, yra Našlė. Jos portretu atskleidžiama kastracijos ir impotencijos tema.

Apibendrinant galima teigti, jog reikšmių, siejamų su seksualumo sąvoka, interpretacija atskleidžiama, kad Salman Rushdie naudoja įvairius nosies, plaukų ir balso įvaizdžių reikšmių būdus. Romano veikėjų, tokių kaip Adamas Azizas ir Džamilija, portretinė reikšmė artima tradicinei įvaizdžių interpretacijai, bet tam tikruose epizoduose šios reikšmės transformuojamos arba paneigiamos, pvz., Adamo Azizo ir jo žmonos kultūriniai skirtumai ar medijų suformuoto įvaizdžio reikšmė Džamilijos asmenybei.

Kitų romano veikėjų, tokių kaip Salemas Sinajus ir Našlė, portretais atskleidžiamas tradicinių reikšmių neigimas, nes abu veikėjai siejami su impotencijos ir kastracijos temomis. Metvoldo ir Nadiro Hano portretais atskleidžiama ironiška tradicinių reikšmių interpretacija: Metvoldo seksualinis patrauklumas slepia jo puikiai maskuojamą plikę, o Nadiro Hano moteriški plaukai slepia jo impotenciją.

Tradicinių reikšmių transformacija ir neigimas būdingi postmoderniam tekstui. Nauja rašymo forma, susiformavusi ant opozicijos tradicinėms rašymo formoms ir įvaizdžių reikšmėms ir naujo postmoderniojo pasaulio suvokimo

pamatų, remiasi paradoksu, kuris konstruojamas ant simuliakro pamatų. Romanas „*Vidurnakčio vaikai*“ galbūt ir yra vienas iš tokio naujo rašymo pavyzdžių.

Trečiojoje disertacijos dalyje analizuojama, kaip Salman Rushdie romano „*Vidurnakčio vaikai*“ meniniais įvaizdžiais, sudarančiais mažąjį naratyvą, atskleidžiama neapibrėžtumo sąvokos esmė. Šioje disertacijoje vartojama J. F. Lyotard pateikta mažojo naratyvo sąvoka. Lyotard išskiria keletą šią sąvoką apibūdinančių bruožų. Pirma, jis pabrėžia mažojo naratyvo autonomiškumą: jo negalima priskirti jokiai bendro pobūdžio sąvokai, kuri galėtų sieti mažąjį naratyvą su kitais naratyvais. Antra, Lyotard akcentuoja vidinį mažojo naratyvo integralumą: jo komponentai sudaro sistemą, kurios narius sieja tvirti tarpusavio ryšiai. Apibūdinamas mažojo naratyvo sistemą, Lyotard teigia, kad „ ją sudarantis vienetas nėra labai reikšmingas, tačiau jis nėra autonomiškas, nes egzistuoja sistemoje, kuri yra sudėtingesnė ir judresnė nei bet kokia kita sistema egzistavusi anksčiau.“ (Lyotard, 2005 p.15) Romano įvaizdžiai, sietini su suplemento ir tuštumos sąvoka ,yra labai svarbūs mažojo naratyvo neapibrėžtumui atskleisti.

Įvaizdžiai, sudarantys mažąjį romano naratyvą, skirstomi smulkiau: vieni reikalingi pagrindinių veikėjų, Adamo Azizo ir Salemo Sinajaus, portretams kurti, o kiti sieja šiuos veikėjus su antraplaniais personažais. Tuštumos sąvokai priskiriami įvaizdžiai vartojami pagrindinių veikėjų portretams kurti. Šiai grupei priskirtini fragmentacijos, įtrūkio, karščio, skylės, įbrėžimo, operacijos ir dykumos įvaizdžiai. Antrą įvaizdžių grupę sudaro tokie įvaizdžiai, kaip vaiduoklis, sapnas, naratyvas, maistas, nuodai ir vanduo, šie įvaizdžiai siejami su pagrindiniais veikėjais per antraplanių personažų portretus.

Adamo Azizo portretas atskleidžia įtampą, sukliamą abiejų tipų įvaizdžių koegzistavimo. Dvi meilės istorijos pasakojamos pasitelkiant įvaizdžius, kurie suartina šeimos narius, pasirodymai tai vieno, tai kito šeimos nario gyvenime. Adamo Azizo meilės istorija atskleidžiama įtampa tarp kuriančių ir griauinančių jėgų, kurios suformuoja laikiną suplementą tuštumai: praradimo sukeltas tuštumos

pojūtis yra iš dalies kompensuojamas suplementu meile. Skylė, susiformavusi dėl tikėjimo praradimo, yra užpildoma suklijuotu meilės vaizdiniu, pasirodančiu sapne. Meilės kaip suplemento neapibrėžtumas yra atskleidžiamas kitame meilės istorijos etape: paslėptoji gražuolė pavirsta į pabaisą.

Mumtaz meilės istorija paneigia suplemento galimybę tapti ekvivalentu. Mumtaz atlieka fragmentacijos ritualą, taip primindama jos tėvų meilės scenarijų, ji savo vaizduotėje padalina savo vyrą į atskiras dalis, kad galėtų pamilti. Tačiau Mumtaz istorijoje tuštuma neegzistuoja, nors ir norėtusi tikėti, kad ji yra. Todėl jos pastangos pakartoti ritualą ir prisišaukti meilę žlunga. Abi meilės istorijos grindžiamos ironiška tradicinių įvaizdžių reikšmių interpretacija, kuri paverčia įvaizdžiams priskiriamas reikšmes neapibrėžtomis.

Įvaizdžiai, dominuojantys Adamo Azizo portrete, yra siejami ir su kitais romano veikėjais. Salemo Sinajaus portrete įvaizdžiai atkartojami, tačiau jų interpretacija skirtinga. Kitą vertus, pasikartojančių įvaizdžių skaičius antraplanių veikėjų portretuose yra pastebimai mažesnis, vienam veikėjui priskiriamas vienas ar du įvaizdžiai. Nepaisant statistinių skirtumų, šių įvaizdžių reikšmės persipina, sudarydamos tankų jungčių tinklą, siejantį romano veikėjus.

Salemo Sinajaus portrete dominuoja tuštumos įvaizdžiai bei suplementų tuštumai kompensuoti gausa. Skirtingai nei Adamas Azizas, kuris patiria subalansuotus pokyčius ir sugeba rasti bent laikinus suplementus tuštumai kompensuoti, su Salemu siejamiems įvaizdžiams būdinga pertekliaus savybė: Salemo gyvenimas yra pažymėtas arba suplementų gausa ar net pertekliumi, arba visiška tuštuma, kurios neįmanoma kompensuoti. Jo pastangos pasiekti balansą tarp suplementų pertekliaus bei tuštumos neduoda trokštamų rezultatų, griaušančiosios jėgos pradeda dominuoti. Šiuo aspektu abiejų pagrindinių veikėjų portretai turi panašumų ir skirtumų: balanso ir pertekliaus opozicija neleidžia identifikuoti šių veikėjų, tačiau panašumai tarp individualių naratyvų bei Adamo Sinajaus, kurio vardas apjungia abu šiuos veikėjus, atsiradimas, susieja.

Salemo Sinajaus portrete tuštumos svarba atskleidžiama su sausumu siejamais įvaizdžiais, aptinkamais epizoduose, kada pasakojama apie chirurgines operacijas. Scenose, vaizduojančiose nosies operaciją ir vazektomiją, dominuoja dykumos, tylos ir išsausėjimo įvaizdžiai. Pradiniuose pasakojimo etapuose tuštumos tema siejama su kompensacijos galimybe: Salemo portrete atsirandę maisto ir tekančio naratyvo įvaizdžiai sietini su kūryba ir tuštumos kompensacija. Tačiau paskutinės operacijos epizode dominuoja tuštumos ir griovimo motyvas: išsausėjimo, dezintegracijos ir įtrūkio įvaizdžiai nebėra kompensuojami su kūryba sietiniais įvaizdžiais.

Tuštumos ir jos kompensacijos tema ne tik išskiria Adamą Azizą ir Salemą Sinajų iš kitų romano veikėjų, bet juos ir susieja. Kiti romano veikėjai yra siejami su kompensaciniais įvaizdžiais, turinčiais skysčio savybių. Be to, romane formuojamas tam tikras tinklas tiesioginių ir netiesioginių ryšių, siejančių antraplanius veikėjus bei jungiančių juos su pagrindiniais veikėjais.

Tekančio naratyvo įvaizdžiui romane priskiriamos kelios skirtingos interpretacijos. Nazym Aziz atsiriboja nuo savo šeimos, kai jos gyvenime pradeda domintuoti tekančio naratyvo įvaizdis. Tačiau jos atsiskyrimas nuo šeimos vaizduojamas ne taip dramatiškai, kaip Salemo ryšių su šeima praradimas. Ji pasineria į viešą gyvenimą, „atverdama“ save pasauliui ir palikdama šeimos pasaulį. Šis pokytis paveikia jos fizinę būklę. Nors viešasis Nazym „aš“ primena įvairių absorbuotų naratyvų koliažą, jos nekankina kančia ar kaltė dėl pasikeitusio savęs suvokimo.

Skirtingai nei Nazym, jos anyta neigiamai reaguoja į panašią situaciją: priversta gyventi viešą gyvenimą, ji kenčia stiprius fizinius skausmus. Mumtaz istorija apjungia abi šias patirtis. Tekantys šeimos naratyvai perpildo Mumtaz asmenybę, Mumtaz reakcija į tekančių naratyvų poveikį primena jos senelės ir mamos istorijas. Mumtaz fiziškai didėja bei jaučia didžiulius skausmus, tačiau naratyvų poveikis nėra susietas su atsivėrimu pasauliui, jos fizinius pokyčius lemia

šeimos naratyvai. Šis skirtumas iliustruoja prasmių diseminaciją ir neapibrėžtumą: paveldimos reikšmės transformuojasi ir sukuria naujas reikšmes.

Maisto įvaizdžiui priskiriamos diseminacijos ir neapibrėžtumo funkcijos. Šis įvaizdis taip pat įgauna skysčiui būdingą savybę, nes gali ištirpti ir susilieti su kitomis medžiagomis taip sukurdamas neapibrėžtumo efektą. Maisto gaminimo ir rašymo analogija praturtina neapibrėžtumo temą: atsitiktinumo ir žaismės temos yra iškeliamos kaip apsprendžiančios kūrybinį procesą. Tačiau meniškumas taip pat minimas kaip būtinas prasmės kūrimo proceso komponentas.

Vaiduoklio įvaizdžiui romane priskiriama keletas reikšmių. Pirmą, jis funkcionuoja kaip ryšys, apjungiantis mažojo naratyvo praeitį ir dabartį. Antra, jis atskleidžia ryšių, jungiančių mažąjį naratyvą, neapibrėžtumą: vaiduoklio ir žmonių santykiai yra grindžiami šeimyninių santykių istorija, tačiau šių santykių reikšmės nėra tiesiogiai perduodamos vieno žmogaus kitam.

Sapno įvaizdis romane konstruojamas kaip įvairių naratyvų elementų pastišė. Romane naudojamos įvairios šaltiniai: istoriniai, politiniai, ekonominiai ir kultūriniai. Sapno įvaizdis romane atskleidžia giluminius postmodernizmo diskurso klodus, nes yra sietinas su kertinėmis šio diskurso sąvokomis: įtraukimu, diseminacija, simulakru ir neapibrėžtumu. Sapnas apie tetrapodus galėtų būti interpretuojamas kaip kontempliacija apie transcendentalinio subjekto bei fiksuoto signifikato eliminavimo problemą. Daktaro Narlikaro pastangos apginti jo sukurtą tetrapodų sapno prasmę žlunga kaip ir daugelis kitų asmeninių sapnų-svajonių, pvz. Salemo sapnas apie Kašmyrą. Asmeniniai sapnai yra inkorporuojami į platesnį diskursą, kur jiems suteikiama naujų prasmių bei griaujamoji jėga. Autentiškumas postmoderniame kontekste netampa vertybe, jo vertė yra lygi galimybei ją pasisavinti.

Kareivių sapnai džiunglėse padeda įsigilinti į autoriaus ir jo tekstų diseminacijos problemą. Postmoderniajame diskurse teksto diseminacija yra neišvengiama, autoriaus vaidmuo šiame procese nėra apibrėžtas. Veikiantis pagal

diskurso jam primestas sąlygas, autorius yra priverstas manipuliuoti įvaizdžiais, kad neprarastų savojo „aš“ ir neištirptų anonimiškame postmodernizmo diskurse.

Naratyvo neapibrėžtumo apraiškos pastebimos ir romano pabaigoje (-ose). Pateiktos pabaigos alternatyvos pabrėžia postmodernizmo diskurso nestabilumą. Jos atveria galimybes įvairioms interpretacijoms, o skaitytojui suteikiama teisė rinktis. Tos alternatyvos, kurios yra sietinos su Vakarų literatūrine tradicija, nėra pasirenkamos dėl savo nuspėjamumo ir prasmės stabilumo. Tačiau vien tokių pabaigų galimybė pabrėžia egzistuojantį ryšį tarp postmodernizmo ir tradicijos, kurią postmodernizmas neigia ir transformuoja, tačiau negriauna, taip užtikrindamas jos tęstinumą.

Ketvirtojoje disertacijos dalyje pateikiama Salman Rushdie romano „Gėda“ interpretacija simuliakrų teorijos pagrindu. Iskanderis Harapa ir Raza Haider portretų pagalba atskleidžiamas viešo įvaizdžio kūrimo procesas, kur manipuliuojama simuliakrais. Iskanderio Harapos politinė karjera atskleidžia simuliakro sandaros principus ir būdus manipuliuoti simuliakrais siekiant asmeninės naudos. Viešajam Iskanderio Harapos įvaizdžiui būdingas realybės ženklų perteklius: jame komponuojami elementai iš įvairių gyvenimo sričių, bet ypatingas dėmesys skiriamas įvaizdžiams iš mados ir kino pasaulio. Skirtingai nuo įvaizdžių, kopijuojamų siekiant sukurti I. Harapos politinį įvaizdį, simuliakrą sudarantys įvaizdžiai nesiejami su jokiais reikšmėmis, jie tiesiog kopijuoja ženklus, o ne prasmes, kurios yra jiems priskiriamos. Veikale „*Simulations*“ J. Baudrillard aiškina, kad simuliakrui sukurti pasitelkiama daugybė realybės ženklų, siekiant paslėpti ryšio tarp realybės ir simuliakro nebūvimą. Simuliakro neapibrėžtumas atskleidžiamas per vidinį reikšmės sprogimą, kuris pateisina prieštarų reikšmių koegzistavimą to paties ženklo plotmėje, bei keleto prieštarų to paties individo įvaizdžių koegzistavimą tuo pačiu metu.

Jei Iskanderio Harapos politinė karjera iliustruoja galimybę sukurti ir palaikyti keletą skirtingų įvaizdžių tuo pačiu metu, Razos Haiderio atvejis įrodo, kad galima kurti viešą įvaizdį ant jau egzistuojančio asmeninio įvaizdžio pamatų.

Razos Haiderio portretu atskleidžiamas smurtas, besislepiantis už simuliakro fasado. Asmeninės ir viešosios erdvių sujungimas simuliakru sukurti eliminuoja opozicijos elementą, kad naujasis įvaizdis įgautų pranašumą ankstesnių įvaizdžių atžvilgiu. Kita vertus, opozicijos eliminavimas sukelia smurtą, atverdamas tuštumą, egzistuojančią už simuliakro ženklų gausybės. Mirtis kaip smurto pasėkmė turėtų būti siejama su simuliakru, o ne su tuštumos konceptu, nes ji aprašoma naudojant simuliacijos procesui būdingus ženklus ir nėra siejama su asmeninės agonijos tema.

Antroje šio skyriaus dalyje Omaras Hajamas portreto pagalba nagrinėjama suplenų seka, pagrindinį dėmesį skiriant žaidimui reikšmėmis, kurias priskiriamos suplementams. Suplemento esmė ir svarba Omaro Hajamo personažo suvokimui atskleidžiama pirmuosiuose romano epizoduose, kuriuose komentuojama šio veikėjo vardo kilmė. Vertimo sąvoka, kuri yra siejama su veikėjo vardu, gali būti traktuojama kaip vienas iš suplenų, nes vertimas atlieka dvigubą funkciją: jis suteikia papildomą vertę ir paslepia originalo nebūvimą.

Omaro santykis su išoriniu pasauliu leidžia prilyginti jo portretą postmodernaus ženklo sampratai. Jo gyvenime dominuoja nestabilumo ir inversijos jėgos, nes ryšys tarp gyvenimo ir realybės yra nutrūkęs. Panašiai ir postmodernus ženklas yra apibūdinamas : praradęs ryšį su signifikatu/realybe ir dalyvaujantis nenutrūkstamame tapimo procese. Analogijos tarp Omaro ir postmodernaus ženklo galimybė atskleidžiama romano pradžioje, epizode, kuriame aiškinama Omaro Hajamo vardo kilmė. Vertimo tema, nagrinėjama dėl ryšio su vardo kilme, gali būti siejama su suplemento sąvoka, nes kaip ir J. Derrida aprašytas suplenas, vertimas kuria pridėtinę vertę, taip pat slepia originalo nebūvimą.

Omaro ryšys su išoriniu pasauliu leidžia skaitytojui ieškoti analogijos tarp Omaro ir postmodernaus ženklo. Omaro gyvenime dominuoja nestabilumo ir inversijos jėgos, atsiradusios dėl ryšio su realybe nutrūkimo. Dėl

transcendentalinio signifikanto redukovimo postmodernus ženklas prarado ryšį su išorine realybe ir yra pasmerktas nuolatiniam tapsmo procesui.

Signifikanto ir tuštumos problema atskleidžiama analizuojant Omaro pastangas kontroliuoti savo sąmonę. Įvaizdžiai, siejami su šia tema, pasižymi įvairove ir prasmės neapibrėžtumu. Vartų, kalnų ir sienos įvaizdžiai įgauna ribos tarp sąmonės ir sąmonės reikšmę, debesies, sapno ir hipnozės įvaizdžiams skiriama ribos peržengimo funkcija.

Hipnozės įvaizdis iš kitų išsiskiria reikšmių įvairove ir neapibrėžtumu. Ši įvaizdį galima prilyginti J. Derrida farmakono įvaizdžiui, nes romane hipnozei priskiriamos ir vaisto, ir nuodo reikšmės. Hipnozės pagalba Omaras sugriauna mylėti Faros galimybę, santykiuose su Sufija, hipnozei skiriamos įvairios funkcijos: ji tampa meilės pradžia ir vaistu, kuris laikinai pagydo ligą, vėliau hipnozė siejama su smurtu ir mirtimi. Įvaizdžio reikšmių neapibrėžtumas yra ne tik dėl prieštarų reikšmių koegzistavimo, bet ir šių reikšmių nestabilumo. Pavyzdžiui, viename epizode, kuriame hipnozė naudojama kaip vaistas, padeda išgydyti Sufiya, kitame epizode, kuriame jos funkcija, atrodo, išlieka ta pati, hipnozės poveikio rezultatai priešingi - ji paskatina ligos progresavimą.

Omaro Hajamo portrete išsamiai atskleidžiama tuštumos sąvoka. Dykumos epizode tuštuma aprašoma naudojantis nebuvimą ir niekį simbolizuojančiais įvaizdžiais. Pagrindinis tuštumos įvaizdis- veidrodis, jis neturi materialiam ženklui būdingų savybių, nes yra permatomas ir geba tik reprodukuoti kitus įvaizdžius. Omaro mokytojo kambarys taip pat reprezentuoja tuštumos sąvoką: jis aprašomas pasitelkiant nebuvimo terminologiją, jame dominuoja ne daiktai, o daiktų vaizdiniai.

Bilkis Haider ir jos dukterų portretų interpretacija grindžiama J. Baudrillard idėja, kad postmoderniajame pasaulyje simuliakras sukuriamas anksčiau nei reiškiniai, sudarantys hiperrealybę. Haider šeimos moterų vaizdavimas atskleidžia simuliakro priklausomybę nuo realybės faktų, romano atveju, daiktų, kurie turi užtikrinti simuliakro egzistavimo faktą. Anot Bilkis, savęs kaip karališkos

personos suvokimas yra gimęs jos sapnuose ir svajonėse, su ankstesniais įvaizdžiais jis neturi nieko bendro. Kad pateisintų šio įvaizdžio tikrumą, Bilkis remiasi atsitiktiniais faktais ir detalėmis, kurios gali būti siejamos tik jos karališkose fantazijoje. Jos susikurto simuliakro neapibrėžtumas atskleidžiamas pasitelkiant vėjo įvaizdį. Šiam įvaizdžiui priskiriama smurto, kuris slepiasi po simuliakrą sudarančių ženklų apvalkalu, reikšmė.

Bilkis dukters Navydos portretu atskleidžiamas valios vaidmuo simuliakro kūrimo procese. Apsisprendusi sukurti gražuolės įvaizdį, Navyda tikisi įgausianti galios valdyti. Tačiau, nepaisant sėkmingų pastangų kuriant savo įvaizdį, ji pasiekia atvirkštinį rezultatą: ištekėjusi už svajonių jaunikio, Navyda yra paverčiama vaikų gimdymo mašina. Jos mirtis simbolizuoja Navydos tikslų žlugimą, tačiau mirties epizode simuliakras pasiekia aukščiausią savo evoliucijos tašką, jis nesiejamas su išorine realybe.

Sufija, vyriausioji Haider šeimos dukra, galėtų būti lyginama su postmodernaus ženklo -simuliakro samprata. Ji naudojami savo sukurta kalbos forma, kuriai nereikalingi žodžiai: su aplinka Sufija komunikuoja fizinėmis reakcijomis. Jos aprašymas atskleidžia sudėtingus santykius tarp ženklo ir tuštumos. Suplemento interpretacija Sufijos portrete yra kitokia, nes Sufija pati yra traktuojama kaip savo mirusio brolio suplementas, šiuo vaidmeniu ji atskleidžia suplementui būdingas savybes. Ji negali tapti brolio ekvivalentu dėl savo lyties, jos gimimas yra traktuojamas kaip perteklius, kuris tik maskuoja vyresniojo sūnaus netektį, bet jos nekompensuoja, o tik sustiprina tuštumos pojūtį.

Sufijos portretu atskleidžiamas sudėtingas ryšys tarp simuliakrą sudarančių ženklų ir tuštumos, kurią jie maskuoja. Sufijos istorija išsamiau nei Bilkis ir Navydos atskleidžia procesus simuliakro viduje. Ji parodo pavojus, slypinčius pačioje simuliakro esmėje: simuliakrą sudarančių ženklų laikinumo ir smurto, slypinčio po jais, galią. Sufijos mirtis ženkliną paskutinį simuliakro egzistavimo etapą, prieš išgalint tuštumai ir išlaisvinant smurto jėgas, glūdinčias simuliakro viduje.

Apibendrinant galima teigti, jog Salman Rushdie romanų „*Vidurnakčio vaikai*“ ir „*Gėda*“ pasaulis yra persmelktas neapibrėžtumo. Žaidimas ir atsitiktinumas dominuoja lyginant su stabilumu ir apibrėžtomis prasmėmis. Postmodernios simuliacijos, suplenkimo ir diseminacijos strategijos yra dažnai naudojamos šių romanų literatūrinio pasaulio kūrimui. Šių dviejų romanų pasirinkimas praktinei interpretacijai nėra atsitiktinis, apsisprendimą lėmė teorinio pagrįstumo pasirinkimas. Būtent šių romanų įvaizdžiai padeda atskleisti giluminius tokių sąvokų kaip *neapibrėžtumas*, *suplenkimas* ir *simuliakras* klodus. Būtina paminėti, kad Salman Rushdie romanas „*Šėtoniškos eilės*“ gali suteikti vertingos medžiagos tolimesniam moksliniam tyrimui, tačiau šis kūrinys reikalauja kitokio požiūrio ir kito teorinio pagrindo.

Literatūra

- Barthes, Roland, 1982: *Empire of Signs*, Hill and Wang, New York.
- Barthes, Roland, 1977: *Image-Music-Text*, Hill and Wang, New York.
- Barthes, Roland, 1994: *The Pleasure of the Text*, Hill and Wang, New York.
- Baudrillard, Jean, 2005: *The Conspiracy of Art*, Semiotext(e) Foreign Agent Series.
- Baudrillard, Jean, 2003: *The Illusion of the End*, Polity Press, Oxford.
- Baudrillard, Jean, 1983: *Simulations*, Semiotext(e) Foreign Agent Series.
- Bhabha, Homi K., 2007: *The Location of Culture*, Routledge Classics, London.
- Colebrook, Clair, 1997: *New Literary Histories: New Historicism and Contemporary Criticism*, Manchester University Press, Manchester and New York.
- Derrida, Jacques, 2004: *Dissemination*, Continuum.
- Derrida, Jacques, 1997: *Of Grammatology*, The Johns Hopkins University Press, London.
- Derrida, Jacques, 2007: *Writing and Difference*, Routledge Classics, London.
- Eco, Umberto, 1984: *The Role of the Reader*, Indiana University Press.

- Foucault, Michel, 2006: *The Order of Things*, Routledge Classics, London.
- Hassan, Ihab, 1982: *The Dismemberment of Orpheus*, The University of Wisconsin Press.
- Hassan, Ihab, 1980: *The Right Promethean Fire*, University of Illinois Press.
- Hemenway, Priya, 2007: *Hindu Gods*, Evergreen.
- Hutcheon, Linda, 2002: *The Politics of Postmodernism*, Routledge, London.
- Lyotard, Jean-Francois, 2005: *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*, Manchester University Press.
- Pawlett, William, 2007: *Jean Baudrillard*, Routledge.
- Ricoeur, Paul, 1994: *Hermeneutics and the Human Sciences*, Cambridge University Press.
- Rushdie, Salman, 2006: *Midnight's Children*, Vintage Books.
- Rushdie, Salman, 1995: *Shame*, Vintage Books.
- Said, Edward W., 2003: *Orientalism*, Penguin Books, London.
- Selden, Raman; Widdowson, Peter, 1993: *A Reader's Guide to Contemporary Literary Theory*, 3rd edition, The University Press of Kentucky, Kentucky.

POSTMODERNISM IN SALMAN RUSHDIE'S NOVELS *MIDNIGHT'S CHILDREN AND SHAME*

Summary

Postmodernism is generally regarded as an ambiguous term due to a great variety of its tendencies as well as to its still lasting continuity which does not allow us to view the term from a historic perspective. In the field of literary criticism, postmodernism offers two different perspectives for approaching a literary work: inward and outward directed in respect to the text. The inward-directed approach has been chosen as the basis for this dissertation. This approach represents a cluster of propositions by individual theorists rather than distinct theories, in contrast to the outward-directed approach to the text which is represented by numerous theories such as feminism and post-colonialism.

The concept of decentering has been chosen as the key concept to discuss text-oriented propositions within the theoretical framework of postmodernism. The concept embraces such terms as *the death of the author*, *the elimination of the transcendental signified*, *indeterminacy*, *simulacra* and *supplement*. The theoretical discussion and the practical analysis of Salman Rushdie's works are carried out with the view to the concept of decentering.

The aim of the dissertation is to consolidate the ideas, defining the inward-directed approach to a literary text, and to provide an interpretation of Salman Rushdie's novels *Midnight's Children* and *Shame* with the view to these ideas.

The tasks of the research are as follows:

- To identify the change in the perception of language in postmodernism,
- To explicate the impact which the transformed concept of language has had on a literary text,

- To provide an account on the postmodern perception of a sign with the view to the concept of simulacra,
- To interpret Salman Rushdie's novels *Midnight's Children* and *Shame* on the basis of the provided theoretical background.

The Methodology of the Research

The propositions within the framework of deconstruction have been taken as the methodological means for the research. The theory of deconstruction explicated by the French philosopher Jacques Derrida has been selected as the basis for this research. In addition, the commentaries on the method of deconstruction voiced by Barbara Johnson and Gayatri Chakravorty Spivak have also been relied upon.

The theoretical background of the dissertation is based on the following works by the theorists of postmodernism:

- the postmodern concept of language - Michel Foucault's *The Order of Things*, Jacques Derrida's *Dissemination, Of Grammatology, Writing and Difference*;
- the method of deconstruction - Jacques Derrida's *Dissemination, Of Grammatology, Writing and Difference*, Barbara Johnson's "Translator's Introduction" in Derrida's *Dissemination*, Gayatri Spivak's "Translator's Preface" in Derrida's *Of Grammatology*;
- the postmodern literary text - Roland Barthes' *Empire of Signs, Image-Music-Text, The Pleasure of the Text*, Umberto Eco's *The Role of the Reader*, Paul Ricoeur's *Hermeneutics and the Human Sciences*,
- the concept of a sign - Jean Baudrillard's *The Conspiracy of Art, The Illusion of the End, Simulations*, Ihab Hassan's *The Dismemberment of Orpheus, The Right Promethean Fire*.

The Actuality and Novelty of the Dissertation

The actuality of the dissertation lies in the choice of the theoretical approach and the material for the research. In her book *The Politics of Postmodernism*, a theorist of postmodernism Linda Hutcheon rightly notices that the inward-directed approach to a text can be called 'individual postmodernism', for it is not represented by any definite school or theory. This dissertation aims at addressing the problem of the indeterminacy of the inward-directed approach to the text by proposing the consideration of the concept of decentering as one of the nuclear concepts which could serve as the uniting point for the inward-directed approach to a text.

Regarding the material which has been selected for the practical research in this dissertation, it must be pointed out that Salman Rushdie has been largely underestimated by Lithuanian literary critics. Despite a big number of the translations of his novels into the Lithuanian language, there have not been any attempts to write a doctoral dissertation on S. Rushdie's works. There is a Master thesis by Indre Tichonoviene (Siauliai University), written in the field of translation, "Indian Cultural Phenomena in Translations of Salman Rushdie's Novels into Lithuanian". However, in the field of Lithuanian literary criticism, this dissertation appears to be the first attempt to approach S. Rushdie's literary works.

The Structure and the Content of the Dissertation

The postmodern discourse is often related to the concept of decentering through the use of concepts such as *the absence of the transcendental signified* or *the death of the author*. The first part of the research aims at exploring the conditions for the increase in the importance of the concept and the directions the discourse has taken under its influence. The direction which has been selected as the grounds for the interpretation of Salman Rushdie's novels is provided a more extensive discussion, covering the following areas: language, text and sign.

Most schools of postmodern literary criticism refer to the works of Michel Foucault as a source of inspiration for the contemporary philosophical thought as

well as the perception of the postmodern discourse per se. In this respect, Umberto Eco's proposition is often quoted in the works of the theorists of postmodernism: "postmodern is 'the orientation of anyone who has learned the lesson of Foucault'." (in Hutcheon, 2002, p.3) Clair Colebrook maintains that the impact of Foucault's works resides in his viewing history as a process:" for Foucault it is only through practices, such as history writing and interpretation, that identities are produced." (Colebrook, 1997, p. 35)

The emphasis on the perception of the discourse as a process dependent on the factor of subjectivity has given rise to the emergence of two major trends within the postmodern discourse. Linda Hutcheon explicates them in her definition of postmodernism:

It is one which juxtaposes and gives equal value to the self-reflexive and the historically grounded: to that which is inward-directed and belongs to the world of art (such as parody) and that which is outward-directed and belongs to 'real life' (such as history) (Hutcheon, 2002, p. 2)

In this dissertation, the direction of the postmodern theory inwards the text has been chosen as central in terms of the theoretical background. This trend is not represented by separate schools; however, the works of individual postmodern theorists such as Derrida, Barthes or Hassan form a body of texts which presents a different point of view from the outward-oriented trend. As this direction of the postmodern thought has not been unified under any names or schools, it is represented by an ambiguous or sometimes conflicting collection of texts, which Hutcheon calls 'individual postmodernisms'. The first chapter aims at revealing certain tendencies within this direction of postmodernism.

In the first subdivision of the chapter, the conflicting views on language in the postmodern period are presented: Michel Foucault's history of language in the Western world and Jacques Derrida's critique of the perception of language within Western philosophical tradition and his ideas on *deconstruction* as a method of interpreting texts.

In his work *The Order of Things*, Michel Foucault proposes to consider the current concept of language to be a part of the evolution of this concept in Western philosophy. He relates the modern perception of language to that of the 16th century. Back then language was considered to be a mysterious phenomenon whose main function was to reveal the primary word hidden beneath the graphic image of the word, and it did not fulfill a representative function: one word was not supposed to name a particular object.

Similarly, within the theoretical framework of the Modern episteme, language is perceived to be independent from the representative function, which it was assigned in the Classical episteme. Therefore, at present language is no longer considered the key to deciphering other phenomena. Alternatively, it has become an object of analysis itself, for both writers and critics focus their attention on discovering the primal forms of language and comprehending them rather than the phenomena outside of language.

Jacques Derrida questions Foucault's attempt to explain the contemporary perception of language through its historical development in his work *Writing and Difference*. Firstly, he expresses doubts concerning the credibility of the methodology that has been chosen. Secondly, Derrida suggests that the very philosophical tradition of the West might have been founded on wrong grounds, which would question a possibility of its continuity in the Modern period. In Derrida's view, the methodology that is traditionally applied to the analysis of language is obsolete as it is a product of the Classical period and therefore incompatible with the perception of language in the Modern period.

In terms of what Postmodernism creates using old methods, and how it treats the key concepts of Western philosophical tradition, Jacques Derrida claims that it is not Western philosophical tradition that lays the foundation for Postmodernism. The theorist insists that the roots of the postmodern perception of language are to be found in mythology and in the philosophy of Ancient Greece which has been misinterpreted for centuries.

In the essay “Structure, Sign and Play in the Human Sciences”, the philosopher points out that the understanding of language in mythology is close to the perception of language in the postmodern period. The feature of the language of myth that Derrida emphasizes is the lack of center. Referring to Levi-Strauss’s works in the field of ethnology, Jacques Derrida claims that the research of myths reveals that a myth has no definable centre: an author or a subject; therefore, a finite interpretation of a myth cannot be proposed. Similarly, a postmodern text has formed under the conditions of a change, which Derrida calls *rupture*, and this change has eliminated the center which used to bind a text to a *transcendental signified*: reason, man, God, existence and so forth, a signified outside the text. Consequently, the text is freed from a fixed connection with the outside reality, or to quote a famous statement by Derrida, “il n’y a par rien au dehors du text.”

Deconstruction is often treated by the commentators on Derrida’s works as a method of the destruction of meaning, suggesting that what Derrida proposes is the reduction of a signifier into itself. However, in this research a different point of view is asserted, following the idea expressed by Derrida in his essay “Structure, Sign and Play in the Human Sciences”. Providing a background for his research on sign, Derrida emphasizes that the opposition between a signifier and a signified is central for understanding the concept of a sign. The alternative approach to the concept of a sign that the theorist proposes is to view the opposition that holds the signifier and the signified together as supplementary in respect to both elements of the opposition. Johnson explains the concept of the *supplement* in the following way: “instead of A is opposed to B, we have B is both added to A and replaces A. A and B are no longer opposed, nor are they equivalent.” (in Derrida, 2004, p. xiii) Under this condition, none of the elements is treated as central or dominant, which enables the elements of the pair to supplement each other. The term *supplement* which Derrida uses to propose a different approach to the concept of a binary opposition is a key to understanding the whole concept of *deconstruction* as a method of analysis.

In the introduction to the English translation of Derrida's *Dissemination*, Barbara Johnson claims that a *deconstructive* reading of a text does not presuppose the destruction of meaning; alternatively, this strategy aims at revealing a variety of meanings that are hidden within a text. The idea that should guide the reader is that "a text signifies in more than one way, and to varying degrees of explicitness." (in Derrida, 2004, p. xv) In Johnson's opinion, deconstruction does not aim at discovering the flaws of a text but rather the meaning that has not been intended by the writer of a text, or rather a multitude of meanings which coexist within a text without forming a hierarchical structure. Thus, all the variety of meanings, which can be attributed to a particular text, is granted credibility and equal importance, none of the meanings is considered to be more significant than others.

Although Derrida and Foucault suggest different approaches to the modern perception of language, there are certain affinities among their theories regarding its essence. Both of them agree that in the Modern period, language is freed from its representative function that used to be its core function in the Classical period; therefore, it is no longer analysed in relation to outside referents. At present, language is perceived as an autonomous entity that cannot be fully understood or explained. The theorists propose new methods of analysis of linguistic material which do not aim at revealing a true nature of a text but attempt to uncover the multiplicity of meanings that is hidden within a particular text.

The second subdivision of the theoretical chapter dwells upon the concept of the text which has emerged in the period of postmodernism under the influence of the transformed concept of language. The postmodern literature is said to be undergoing a major change in terms of the role of the writer, the text he produces and the contribution of the reader to the process of creating the text. With the view to these transformations, the concepts of *the death of the author*, *the open text* and *the model reader* are discussed.

The theme of the changing role of the writer is discussed in a number of works by the theorists of postmodernism. The term *the death of the author* firstly appears in Roland Barthes' collection of critical essays *Image-Music-Text* (1977). Making a reference to Foucault's theory of epistemes, Barthes points out that the focus of the Modern episteme shifts from man to language, which leaves the author, whose authority was always sought in the Classical episteme, powerless, granting language the role of the creator.

In contrast, Umberto Eco implies that the author of the modern text plays a vital role as a mediator between the text and the reader. Eco assumes that the language of a particular text is open to the reader only to the extent the author intends it to be open. According to the theorist, the author imposes a certain structure on his work which allows a variety of interpretations; nevertheless, it also imposes certain limitations regarding the reader's interpretations.

In terms of the role of the reader, Eco and Barthes suggest different interpretations of what an assumed reader of a modern text should be and what determines his way of reading. Umberto Eco proposes a concept of *an open text* which is attributed to high culture, and sets specific requirements for its *model readers*. *An open text* does not aim at a specific audience; however, it requires its readers to possess certain intellectual abilities, enabling those supposed readers to interpret certain texts.

Alternatively, Roland Barthes overlooks the impact of the writer on the reader and distinguishes between two types of readers on the grounds of literary works they read: classical or modern. R. Barthes insists that the modern text sets different requirement for its reader than the classical one. This kind of text cannot be read in fragments due to the absence of a narrative structure in the modern text, which results in the increase in the importance of language, its individual units rather than a sequence of these units. The reader of the modern text is engaged in an active interaction or rather a confrontation with the text because the text clashes with the reader's previous experience of accessing texts where he has been a

receiver of a message issued by the Author. The modern text requires the reader to engage in an active interaction with its multiple layers of significance which can only be uncovered in the process of reading.

Regarding the constituents of the postmodern text, there have been a number of attempts to identify and classify them. In *Empire of Signs*, Roland Barthes suggests that with *the Death of the Author*, the postmodern text loses its traditional center - the authority of the writer over the text. Although the center no longer functions, the tradition of having one is so strong that the postmodern text develops while retaining the same structure as the classical text but around an empty center in contrast to the Classical and Romantic texts. Barthes implies that the elimination of the central figure of the text, the Author, does not mean that the postmodern text becomes a chaos of random elements with no power to organize them. It does follow the same patterns of organization as the classical one; however, its organization does not presuppose a hierarchy when one structural element is higher or lower (more important or less important) than the other one.

Regarding the composition of different elements of the non-hierarchical postmodern text, Barthes suggests that the equal treatment of the constituents of the text provides more space for the reader's creativity. The process of reading brings the pleasure, not the discovery of a particular meaning, hidden beyond the text, for the meaning alongside with the author has died and plays no significant role in the process of jouissance.

The postmodern text is illogical, complicated, and disparate, for its content is not significant, what is significant is the exploration of its form which allows infinite strategies of interpretation to emerge. The reader can start with the familiar and proceed in one or another direction, making sure it is clear where they lead; to follow a strategy which has been devised by someone and improve it during the process of accessing the text; to make use of the guidelines that a writer has left in the process of writing; the simplest and most labour-intensive strategy is to

discover by the means of trying and making mistakes, thus creating one's own strategy of exploring the text.

In his views on the connection between the text and the reader, Roland Barthes is close to Paul Ricoeur, a theorist of hermeneutics. Ricoeur claims that the literary text exists as an opening for a dialogue between a text as such and its reader and possesses an infinite number of meanings. By the meaning of the text, Ricoeur does not imply the message of the writer but the message of the text as reinterpreted in a particular context by the reader. The relationship which is established between the reader and the text in the process of the interpretation of the text is guided by the text rather than the subjective intentions of the reader. The newly created world of the literary work guides, controls and involves the reader in the process of the creation of new meanings, which are not only the new meanings of the text, but also the new meanings for their creator, the reader of the text.

In terms of the essence of the literary text, Ricoeur uses the term proposed by Hans Georg Gadamer to refer to the main component of a literary text - *play*. Thus, the text is a playful world whose phenomenon can be interpreted within the limits that the rules of the game impose. According to Paul Ricoeur, the writer and the reader also become playful figures when they enter a fictional world of the text. The author is stripped of his authority over the text, but he does not disappear completely. The author still structures the text, creating the space for the meaning of the text to emerge, and he still stays in the text as a narrator, according to P. Ricoeur. Although the narrator is not identical to the author, he can be seen as a certain metamorphosis of the author into a fictional character. The reader also undergoes a transformation in the process of reading, for the imaginary 'me' who participates in the world of a literary work is not identical to the 'self' of the reader outside the world of the text. What is more, the reader constantly recreates himself through the process of reading, emerging as a different "self" as a result of the process of reading.

The third subdivision of the chapter explores the concept of a sign in the postmodern discourse with the view to the works by Jean Baudrillard and Ihab Hassan. Baudrillard proposes that the perception of a sign in postmodernism has undergone a major change in terms of its reliance on lived experience. He suggests that the increase in the importance of abstraction in the sign-dominated system, which has replaced the symbol-dominated system in the postmodern society, caused the evolution of simulation.

With the destruction of the symbolic system based on lived experience, the sign-dominated system acquired its own base, abstraction. The essence of abstraction is that it is supposed to be a purified form of the real, bearing no traces of any particular real. As the system is developing, abstraction is granted more significance than any lived experience, as it supposedly has no flaws such as localities, individualities, and is taken as a model which represents pure (or, as Baudrillard calls it, hyper) real.

Regarding the evolution of the image, Baudrillard distinguishes four stages:

- It is the reflection of a basic reality
- It masks and perverts a basic reality
- It masks the absence of a basic reality
- It bears no relation to any reality whatever: it is its own pure simulacrum.

(Baudrillard, 1983, p. 11)

In terms of the usage of the image in literature, the first stage that Baudrillard distinguishes coincides with the period of Realism and Romanticism in literature when a poetic sign as any sign in general was based on a strong bond between a signifier and signified. The second and third stages are associated with the relation between a sign and reality in the period of modernism, while the last stage marks the emergence of postmodernism.

Regarding postmodern art, Baudrillard insists that it elevates an everyday object to an object of art simply by an artistic act. Thus, "all the banality of the world passes into aesthetics and inversely, all aesthetics becomes banal: a

commutation takes place between the two fields of banality and aesthetics, one that truly brings aesthetics in the traditional sense to an end.” (Baudrillard, 2005, p. 52)

Baudrillard’s position towards postmodern art is visionary. Regarding possible scenarios of its evolution, he offers two: an absolute commodification of art and revolutionizing the art. What concerns the first solution, according to Baudrillard, this way art would avoid the dangers of alienating itself from the society and becoming art for its own sake. Another possibility that Baudrillard sees for postmodern art is individual attempts by artists to revolutionize the system. He believes in a possibility of breaking the norms of the system and reestablishing the symbolic level of the sign, for in his theory on simulacra he identifies virtual space as opening possibilities for a poetic thought to emerge.

Ihab Hassan proposes a holistic approach to a postmodern sign. The theorist agrees with Derrida’s definition of a sign as a process rather than a fixed entity; however, he maintains that the process of the dematerialization of a sign leads to the enlarged Imaginations, not to the destruction of a sign:

Imagination and Science, Myth and Technology, Earth and Sky, the Many and the One begin to converge in a ‘new gnosticism’ - by which I mean that tendency of mind to dematerialize reality, to gather more and more mind to itself, to turn nature into culture, culture into language, language into immediate consciousness. Can this tendency lead us finally to an enlarged conception of Imagination? (Hassan, 1980, pp. 60-61)

Ihab Hassan uses the term *indeterminacy* to refer to the processual nature of a sign, defining the term as an overall tendency of the postmodern culture towards unmaking. Providing his interpretation of the process, the theorist maintains that the concept of a sign incorporates the element of classical dichotomies which is altered within the movement of the discourse, for its hierarchical structure is destroyed and its elements tend to unification rather than opposition. The end-product of this process is not a classical masterpiece which could signify a final

destination of the process, but the delivery of the process itself to the intended audience.

The practical part of the dissertation starts with the analysis of the ways of the undermining of the traditional usage of synecdoche in Salman Rushdie's novel *Midnight's Children*. The research deals with the problem of the sources of the images as well as the connotations, attributed to them, focusing on the significations of the concept sexuality.

The world of *Midnight's Children* varies in terms of the sources of the images Salman Rushdie employs: a variety of religions including Buddhism, Christianity, Islam and Hinduism, as well as the images proceeding from recent media myths. Although the images are instantly recognizable, it must be pointed out that their interpretations are not restricted to the established ones. Salman Rushdie plays with the conventional meanings of the images transforming and subverting them, thus creating his personal mythology.

The portrayal of Aadam Aziz introduces the complexity of the imagery used in the novel, for it incorporates the vertical links which join him to the main protagonists Saleem Sinai and Aadam Sinai through the images of the blue eyes and the elephantine nose/ears. What is more, his portrayal introduces the horizontal links which form his own microcosm: the images of blue Jesus and the Hummingbird enrich the portrayal of Aadam Aziz in terms of the sources of the images and the connotations which are derived from the sources. The latter images are built on contrast and subversion.

The ambiguity of the image of blue Jesus is inherent in the blend of religious and worldly interpretations which it is subjected to; what is more, it must be pointed out that S. Rushdie plays with the historical background of the image of blue Jesus by subverting the roles of the deities concerned. The image of the Hummingbird incorporates man-made as well as natural elements whose coexistence brings about negative outcomes: impotence and death. The myth of

the machine, favoured by modernists, is undermined in the portrayal of the Hummingbird, for it is interpreted as destructive and death-related in the novel.

Saleem Sinai's image is dominated by the elements of the media: newspaper and radio which become dominant tools in the construction of his image. The interpretation of Saleem's image as well as of the related images, based on J. Baudrillard's theory of simulacra which focuses on the interpretation of media-created images, reveals the detachment of the connotations of the images from the basic reality. The image of the nose as a radio could exemplify the case. Communicating with *Midnight's Children* with the help of his nose which acts as a radio transmitter, Saleem tends to define the content of their communication in media-constructed clichés which fail to reveal the idea underlying the *Conference of Midnight's Children*.

The image of Jamilia Singer enriches the portrayal of Saleem Sinai in terms of the significations attributed to media-related elements. Her portrayal enables to trace the formation of the simulacrum from its first to the last stage where the image becomes its own simulacra bearing no connection to reality.

The images which are related to religious mythologies are subjected to subversion in the novel. Through the depiction of Saleem, the reader is offered the presentations of a postmodern Buddha and Ganesh. These images undergo significant transformations in terms of their position and the qualities attributed: Ganesh gains the central position in respect to Shiva and Parvati, who are traditionally considered as the superior deities of the Hindi pantheon; while Buddha is misplaced in terms of culture and, consequently, misinterpreted.

The image of the Widow incorporates a variety of elements from different sources such as history, media and folklore. The contrast which is introduced in this image serves as a simulacrum of the ambiguity, for although there are two contrasting images white/green and black, the positive image serves as a mask of the negative one. Thus, the image of the Widow is dominated by the black colour which symbolizes evil, fraud and infertility.

The use Salman Rushdie makes of the variety of sources serves the aim of the writer to create the meanings relevant in the fictional world of *Midnight's Children*, but not to reflect the world outside the text. For example, in the portrayal of the political figures of the novel, he plays with the sources by incorporating real historic facts about Indira Ghandi and purely fictional facts about the political career of Mian Abdullah and presenting them as equally credible, for the relevance of the information to the novel is of equal importance.

The synecdoche of the nose, which is central in the imagery of *Midnight's Children*, traditionally carries the meaning of sexuality. The aim of the second subdivision of the chapter is to discuss the meanings the synecdoche acquires in the novel with the view to the subversions the meanings undergo. This subdivision also explores how the connotations of the synecdoches of the hair and the voice contribute to the interpretation of sexuality and the ways the above mentioned figures of speech supplement the connotations of the nose in the case of its absence.

The nose is attributed a multitude of meanings related to sexuality. The carriers of big noses are two central characters of the novel: Aadam Aziz and Saleem Sinai. If the meanings related to Aadam Aziz are relatively stable: patriarchy/sexual potency and physical pleasure, the significations attributed to Saleem Sinai undergo certain transformations, symbolising different periods of his life.

The period of Saleem's adolescence is dominated by sensuality as a means of the increase of self-awareness and recognition of the outside world. Different experiences, guided by his hypersensitive nose, enrich him with the feelings of lust and sin. The height of his sexual potency coincides with the elimination of emotions. The recovery of memory and feelings some time later leads him to the complication of sexual relationships and finally to castration and impotence. Saleem partially supplements the absence of sexual potency with the process of

writing. However, the supplementation is not complete, for the disintegration of his personality inflicted by castration appears to be irreversible.

The image of the voice in *Midnight's Children* acquires two distinctive significations in terms of sexuality: power and the sub-conscious. Two main characters whose individualities are determined by the image of the voice are Mian Abdullah, the Hummingbird, and the Brass Monkey or Jamilia Singer. The portrayal of Mian Abdullah highlights the aspect of power in terms of control and purposefulness and the connection with the natural world. Jamilia's characteristics emphasise the aspect of the sub-conscious: in contrast to Mian Abdullah, she does not have any objectives which could be reached using the powers of her voice, and she herself is partially victimized by its power: the voice starts to dominate her personality replacing her old self with the image which is imposed to her by the media. After her betrayal of Saleem who reminds her of the Brass Monkey she has once been, the rest of the references to her are namely the references to her voice in relation to the functions which are attributed to it by media.

The image of the hair reveals a number of meanings related to the concept of sexuality. Firstly, through the portrayal of Nadir Khan the aspect of passive sexual attractiveness is revealed. When related to a male character, it acquires a negative connotation of weakness, incapability to reverse fate. Secondly, Methwold introduces the aspect of active sexual attractiveness which is useful for a purposeful person. What is more, the aspect of consciousness in manipulating the power is characteristic to this character, too. Finally, the Widow, the only female character related to the image of hair, adds the signification of castration to the concept of sexuality in the novel.

In general terms, the analysis of the connotations which are attributed to the concept of sexuality reveals that Salman Rushdie employs a number of strategies to approach the traditional interpretations of the images of the nose, voice and hair. He portrays a number of characters, including Aadam Aziz and Jamilia Singer, who reveal the connotations of the images hinging on their traditional

interpretations. On the other hand, in their portrayal, the writer also introduces the elements which subvert the above mentioned interpretations: a cultural clash between Aadam Aziz and his wife or a media-determined personality of Jamilia can serve as the cases in point.

The novel also includes a number of protagonists who undermine the traditional interpretations, such as Saalem Sinai or the Widow, both of whom introduce the connotations of impotence and castration. Similarly, the portrayal of Methwold and Nadir Khan illustrates an ironic treatment of the traditional interpretation of the hair as an instrument for attracting the opposite sex. Methwold's irresistible sexual attraction appears to be due to his baldness; whereas Nadir Khan's womanly hair signifies his impotence.

Frequent subversions of the expected traditional connotations form a clear mark of a postmodern text. The opposition to the inherited modes of thinking and traditional discourse as well as the opposition to the newly emerging postmodern world has been lately producing a new kind of writing, based on the paradoxes brought about by simulacra. *Midnight's Children* is one of the clearest and most provocative examples of this kind of writing.

The third part of the dissertation explores the concept of indeterminacy through the analysis of the imagery which composes the little narrative in Salman Rushdie's novel *Midnight's Children*. In this dissertation, Lyotard's definition of the concept of the little narrative is relied on. Lyotard distinguishes the following features of the concept. Firstly, he emphasizes the independence of the little narrative from any unifying structures, for it does not possess one main concept which could serve as a link to another narrative. In addition, Lyotard points out another quality typical of the little narrative - the structural dependency of its components. Describing the system of the little narrative, he points out: "a self does not amount to much, but no self is an island; each exists in a fabric of relations that is now more complex and mobile than before." (Lyotard, 2005 p.15) In terms of the imagery of the novel, the concepts of the void and

the supplement could be considered central in the analysis of the indeterminacy of the little narrative in the novel *Midnight's Children*.

The images which constitute the little narrative of the novel can be divided into the ones used in the portrayal of the main characters, Aadam Aziz and Saleem Sinai, and another group of images which relate these characters to the secondary ones. The concept which is repeatedly used in connection to the first group of images is the concept of the void which is represented in the images such as fragmentation, cracks, heat, hole, bruise, surgery, and desert. The second group of images includes the images of ghosts, dreams, narratives, food, poison, water; and is related to the main characters through their connections to the secondary characters of the novel.

The portrayal of Aadam Aziz introduces the tensions which are caused by the coexistence of the images of both groups in respect to one character. Two love stories introduce the imagery which connects the members of one family through the stories whose images recurrently emerge in relation to other family members. The portrayal of Aadam Aziz's love introduces the tension between the powers of making and unmaking which results in a temporary substitution of the void, made by the disintegrating powers of loss, with a new creation, love. The hole which has formed as the result of the loss of faith is filled with the dream of the glued image of love which supplements the loss. The indeterminacy of the supplement is emphasized through the further portrayal of the love story: the hidden beauty appears to be a monster.

The story of Mumtaz's love exemplifies a postmodern scenario which subverts the recurrence of the substitution: Mumtaz performs the ritual of the fragmentation, subverting it, for she mentally divides her husband's body in parts in order to fall in love with him instead of attempting to love his image as the whole. In the case of Mumtaz, the void does not exist although she would like to believe the opposite. Consequently, her attempts to repeat the ritual fail. Both

stories are based on the ironic interpretation of the traditional connotations attributed to the images, which makes the meanings of the images indeterminate.

The images, introduced in the portrayal of Aadam Aziz, are related to other characters of the novel as well. The portrayal of Saleem Sinai incorporates a great number of these images, although the interpretation of the images is different. On the other hand, regarding minor characters, the number of recurrent images is smaller, each character or a group of characters is attributed one or two images whose connotations are developed throughout the novel. Despite the difference in the number of images and the variations of meanings the images are attributed, their connotations are interrelated, forming a fabric of connections which relate them to each other.

The portrayal of Saleem Sinai is dominated by the image of the void and the attempts to supplement it. In contrast to Aadam Aziz who undergoes moderate transformations and is capable of finding temporary supplements for his void, the images associated with Saleem are attributed the quality of excess: Saleem's life is dominated by either excessive influences he is subjected to or the excessive dominance of the void which cannot be compensated. His attempts to achieve the balance between the two forces finally fail, and the forces of unmaking begin to dominate. Thus, the portrayal of the protagonists both relates and contrasts them through the usage of the contrasting images of moderation and excess as well as the similarities between the patterns of behaviour and joining their narratives in the depiction of Aadam Sinai, whose name, borrowed from both characters, serves as a link between them.

In the portrayal of Saleem Sinai, the dominance of the void is best revealed through the dryness-related imagery which emerges in the episodes related to surgeries. The descriptions of the nasal treatment and the vasectomy are dominated by the images of the desert, silence, and drainage. At the initial stages of the narrative, there is a possibility of the compensation to be considered: Saleem is subjected to the influence of the images related to the concept of making

such as leaking narratives or food. However, the final operation he undergoes asserts the dominance of the void through the images related to the concept of unmaking such as drainage, disintegration and cracks.

The problem of the void and attempts to compensate it distinguish and, consequently, establish a certain link among Aadam Aziz and Saleem Sinai in contrast to other characters of the novel. The latter are predominantly related to the imagery which possesses the quality of liquidity. What is more, a certain network of direct and indirect connections is established both within the group and with the protagonists of the novel regarding the connotations which are attributed to these images.

The image of the leaking narrative acquires different significations in the novel. Naseem Aziz estranges herself from the family under the influence of abundant outside narratives. However, her reaction to the transformation is depicted in less dramatic terms as it is in the case of Saleem. She plunges into the realm of public life by exposing herself and rejecting her family-self; as a result, she undergoes significant physical transformation. Although her reinvented self is more like a reflection of the narratives than compose her at that stage, Naseem does not seem to suffer from this change.

In contrast, her mother-in-law develops a deeply negative reaction to a similar exposure, which manifests itself in numerous ailments. The influence of family-related narratives is revealed through the portrayal of Mumtaz. She inherits the ways of dealing with the stress caused by overexposure from both her mother and her grandmother. In the course of events, Mumtaz enlarges and is subjected to physical pain. However, the cause of the changes in her case is the influence of family narratives in contrast to the examples of the senior women. Thus, in the portrayal of Mumtaz, the dissemination of the connotations can be observed, for it incorporates the contrastive inheritances which produce a new meaning.

The image of food incorporates the connotations of dissemination and indeterminacy. The quality of fluidity which is attributed to the image of food

enables it to dissolve and mix with other substances producing an indeterminate effect on its consumer. The parallel between the preparation of food and writing develops the connotations further by asserting the importance of a chance and play in the creative process as well as the artistry of the participants of the process of creating new meanings.

The image of the ghost acquires a number of functions in the novel. First, it serves as a temporal link within the little narrative of the novel, joining the present and the past of the characters. Secondly, it emphasizes the indeterminacy of the connections holding different constituents of the little narrative, for the relationships between the ghost and the people are influenced by the family connections they are grounded on, but are not determined or directly transferred from one person's experience to another's.

The image of the dream often appears as a pastiche of the elements of different narratives related to history, politics, economy or culture. It is extensively used in the novel and provides a deep insight into the postmodern discourse, for it refers to its central concepts such as inclusion, dissemination, simulacra and indeterminacy. The dream of tetra pods could be seen as a contemplation of the issue of the elimination of the transcendental signifier and along with it an established meaning of a discourse. An attempt of doctor Narlikar to protect the meaning of his dream from the influence of others fails alongside with a number of other individual dreams such as Saleem's dream of Kashmir. By becoming a part of the existing discourse, the dreams acquire new significations and a new destructive force. The authenticity is not approached as a value within a discourse rather it is valuable to the extent it can be appropriated.

The jungle dreams of the soldiers further explore the problem of the author and the dissemination of the text in a wider discourse. Under the conditions of the discourse, the dissemination is inevitable; however, the position of the author is not as determinate. Subjected to the influence of the disseminated images, the

author has to manipulate the images to retain his self to resist being disseminated into the anonymity of the discourse.

The last manifestation of the indeterminacies of the narrative can be observed in the ending(s) of the novel. The multiple endings of the novel emphasise the priority which is given to instability in the postmodern discourse. It indicates the possibility of multiple interpretations, and the reader is free to give preference to the ending of his choice. The possible endings which belong to the literary tradition of the West are rejected in favour of the indeterminacy of the postmodern one. However, the possibility of such endings points to the tradition which the postmodern novel subverts but not destroys, thus ensuring its continuity.

The fourth chapter of the dissertation provides the analysis of Salman Rushdie's novel *Shame* with the view to the concept of simulacra. The portrayal of Iskander Harappa and Raza Hyder reveals the process of employing the play of simulacra to create public images. The portrayal of Iskander Harappa uncovers the principles of the constitution of the simulacrum as well as the ways of using it to someone's benefit. The public image which Iskander creates incorporates a multitude of signs referring to different spheres of life, including fashion and film-making. In contrast to the images these signs refer to, they lack meaning, as they relate only to the signs but not the concepts they are supposed to represent. In his work *Simulations*, Jean Baudrillard explicates the tendency to incorporate multitudinous signs of the real in the process of the becoming of the simulacrum as an attempt to mask the absence of any connection between the simulacrum and the real. The indeterminacy of the simulacrum is revealed through the implosion of meaning, which allows opposing significations coexist within the same sign, and a possibility of the coexistence of a few contrastive images representing the same individual simultaneously as long as the environments these images function in are separated.

If the portrayal of Iskander Harappa reveals a possibility of the coexistence of two contrastive images to represent an individual, Raza Hyder's case illustrates

the process of the creation of a public image on the basis of the existing personal one. The portrayal of Raza Hyder reveals the theme of violence underlying the concept of a simulacrum. The merger of the public and private domains in the construction of a simulacrum results in the suppression of the difference to the advantage of the impact of the newly created image. However, the suppression causes the violence which is capable of revealing the void created and supplemented by the simulacrum. The death which is caused by the violence should be related to the concept of the simulacrum rather than the concept of the void, for it displays the signs of simulation but not the agony, experienced by an individual.

The second subdivision of the chapter explores the sequence of supplements, attributed to the protagonist of the novel Omar Khayyam, with the view to the play of significations attached to the supplements. The nature of the supplement is revealed at the initial stage of the description, in the episode explaining the origins of Omar's name. The concept of translation, which is related to the name, is an equivalent of a supplement, for it both adds surplus value and covers the absence of the original.

Omar's relation with the outer world allows us to explore the parallel between him and a postmodern concept of a sign further. His life is dominated by the sense of instability and inversion due to his lost connection with the basic reality. The definition of a postmodern sign reminds us of Omar's position, because due to the elimination of the transcendental signified, the signifier has lost a fixed connection with a basic reality and is entangled in an infinite process of becoming.

The problem of the signifier and the void underlying it is reflected in Omar's attempts to control his sub consciousness. The imagery related to this issue is varied and indeterminate in terms of the connotations attributed to the images. The images of the mountains, the gates and the frontier signify the

boundary between the conscious and the sub conscious; the images of the cloud, dream and hypnosis are related to the process of crossing the boundary.

The image of hypnosis stands out among the ones mentioned in terms of the meanings attributed to it. Hypnosis is relatable to Derrida's pharmakon which is both the means to kill and to cure. Similarly, hypnosis serves as the means to destroy, as in the episode of Omar's love for Farah; however, in the episode of Sufiya's illness, it acquires the meaning of a cure. The indeterminacy of the connotations lies not only in the contrastive connotations attributed to the same image, but also in the instability of these meanings. For instance, in the initial episode of her medical treatment, hypnosis cures Sufiya, but in another episode of her intoxication, medicine strengthens the effect of her illness.

The portrayal of Omar Khayyam explicitly reveals the concept of the void. In the episode in the desert, the void is characterized in terms of absence and nothingness. The image which dominates the landscape of the void is the mirror which has no substance, for it is transparent and is only capable of producing images. The room of Omar's teacher presents another representation of the void which can only be described in the terms of the absence of things and the dominance of images.

The interpretation of the portrayal of Bilquis Hyder and her daughters is based on J. Baudrillard's proposition that in postmodernism simulacra precede the images constituting hyperreality. The portrayal of the Hyder women reveals the concept of the simulacrum from the point of view of its reliance on thingness for existence. The depiction of Bilquis demonstrates the significance of things to verify the existence of simulacra. Having originated in the dream, which bears no relation to the earlier images of Bilquis; her queenly fantasy feeds on random things which she chooses as proofs for the existence of her dream. The indeterminacy of the simulacrum is revealed through the repeated occurrence of the image of the wind which signifies the threat of violence underlying the simulacrum.

The portrayal of Bilquis' daughter Naveed reveals the role of will in the formation of the simulacrum. Determined to create an image of herself as a beauty, Naveed pursues a goal of gaining power. However, despite the success of her attempts, the result she achieves is opposite to her expectations: having married the man of her dreams, she is turned into a child-producing machine. The moment of her death marks the failure of the simulacrum she has created in terms of the objectives; however, it is also the moment of the celebration of the simulacrum, for it is relieved from any references to the outside reality.

The portrait of Sufiya could be interpreted as an embodiment of a postmodern sign, which is also a simulacrum. She employs a new means of self-expression through the language of physical reactions rather than oral expression. Through her portrayal the conflict between the image (the supplement) and the void is revealed. The concept of the supplement is explored from different perspectives in relation to her. Sufiya herself is seen as a supplement for her dead brother; in the role of the supplement she displays the features characteristic of the supplement. She cannot become an equivalent for her dead brother because of her gender; therefore, her birth is considered to be a surplus, something that has appeared instead of the absence, but by appearing has deepened the lack instead of substituting it.

What is more, Sufiya herself is also a simulacrum, torn between the image and the attraction of the void underlying the image. The development of Sufiya's story brings the perception of the concept of the simulacrum further than the portrayal of Bilquis and Naveed. Her portrayal reveals the danger inherent in the concept of the simulacra which is due to the violence underlying it. The death appears to be the final manifestation of the simulacrum which precedes the exposure of the void and the violence dominating it.

Summarising, the world of Salman Rushdie's novels *Midnight's Children* and *Shame* could be described in terms of indeterminacy. The process of play and change dominate over stability and fixed meanings there. The postmodern

strategies of simulation, supplementation and dissemination are employed to create the world of the novels. The choice of the two novels *Midnight's Children* and *Shame* for the research has been determined by the selection of the theoretical background to approach Salman Rushdie's novels. The imagery of the novels enables an in-depth investigation of the concepts of indeterminacy and supplement as well as the theory of simulacrum. However, it must be pointed out that Salman Rushdie's novel *The Satanic Verses* appears to provide valuable material for the further investigation into the postmodernism in Rushdie's novels, although this famous novel would call for a different approach and different interpretations.

Bibliography

- Barthes, Roland, 1982: *Empire of Signs*, Hill and Wang, New York.
- Barthes, Roland, 1977: *Image-Music-Text*, Hill and Wang, New York.
- Barthes, Roland, 1994: *The Pleasure of the Text*, Hill and Wang, New York.
- Baudrillard, Jean, 2005: *The Conspiracy of Art*, Semiotext(e) Foreign Agent Series.
- Baudrillard, Jean, 2003: *The Illusion of the End*, Polity Press, Oxford.
- Baudrillard, Jean, 1983: *Simulations*, Semiotext(e) Foreign Agent Series.
- Bhabha, Homi K., 2007: *The Location of Culture*, Routledge Classics, London.
- Colebrook, Clair, 1997: *New Literary Histories: New Historicism and Contemporary Criticism*, Manchester University Press, Manchester and New York.
- Derrida, Jacques, 2004: *Dissemination*, Continuum.
- Derrida, Jacques, 1997: *Of Grammatology*, The Johns Hopkins University Press, London.
- Derrida, Jacques, 2007: *Writing and Difference*, Routledge Classics, London.
- Eco, Umberto, 1984: *The Role of the Reader*, Indiana University Press.
- Foucault, Michel, 2006: *The Order of Things*, Routledge Classics, London.

- Hassan, Ihab, 1982: *The Disemberment of Orpheus*, The University of Wisconsin Press.
- Hassan, Ihab, 1980: *The Right Promethean Fire*, University of Illinois Press.
- Hemenway, Priya, 2007: *Hindu Gods*, Evergreen.
- Hutcheon, Linda, 2002: *The Politics of Postmodernism*, Routledge, London.
- Lyotard, Jean-Francois, 2005: *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*, Manchester University Press.
- Pawlett, William, 2007: *Jean Baudrillard*, Routledge.
- Ricoeur, Paul, 1994: *Hermeneutics and the Human Sciences*, Cambridge University Press.
- Rushdie, Salman, 2006: *Midnight's Children*, Vintage Books.
- Rushdie, Salman, 1995: *Shame*, Vintage Books.
- Said, Edward W., 2003: *Orientalism*, Penguin Books, London.
- Selden, Raman; Widdowson, Peter, 1993: *A Reader's Guide to Contemporary Literary Theory*, 3rd edition, The University Press of Kentucky, Kentucky.

PUBLICATIONS

1. „Mimic Men of Salman Rushdie’s *Midnight’s Children*“. Mokslinių straipsnių rinkinys „Žmogus kalbos erdvėje“, Nr. 5(2), Kaunas, 2008, p. 188-193.
2. „Undermining of the Traditional Usage of Synecdoche in Salman Rushdie’s Novel *Midnight’s Children*.“ *American and European Studies. Yearbook 2008-2009*. Minsk: Minsk State Linguistic University, 2010, p.p. 278-289.

Jūratė Radavičiūtė (g. 1976) 2001 m. birželį baigė magistrantūros studijas Vytauto Didžiojo universitete, kur įgijo anglų filologijos magistrės kvalifikaciją (anglų literatūros magistrantūros studijų programa). Nuo 2002 m. dirba Vilniaus universiteto Kauno humanitariniame fakultete Užsienio kalbų katedroje. Dėstomi dalykai Šiuolaikinė anglų kalba (sintaksė, leksikologija, leksikografija, leksika) bei Anglų verslo kalba. 2006 m. įstojo į Vilniaus universiteto humanitarinių mokslų filologijos krypties doktorantūrą.

Jūratė Radavičiūtė (b. 1976) received a MA degree in English Literature at Vytautas Magnus University in June, 2001. Since 2002, Radavičiūtė has been working in the Department of Foreign Languages of Kaunas Faculty of Humanities (Vilnius University), teaching Modern English Language (Syntax, Lexicology, Lexicography, Lexis) and Business English. In 2006, Radavičiūtė enrolled in the doctoral studies in Philology at Vilnius University.